

Da SVI uživamo ista prava

ZRENJANIN GRAD PRISTUPAČAN ZA SVE

Centar za razvoj civilnog društva
Oktobar 2011.

Izdavač:

Centar za razvoj civilnog društva
Makedonska 11, 23000 Zrenjanin
www.cdcs.org.rs
cdcs@cdcs.org.rs

Za izdavača:

Vladimir Ilić

Urednica:

Alisa Halak

Tiraž:

500

Dizajn i priprema za štampu:

Dunja Đorđević i Predrag Pavlov

Štampa:

Diginet, Zrenjanin

Publikacija je nastala u okviru projekta “Zrenjanin – grad pristupačan za sve” koji podržava Balkanski fond za lokalne inicijative. Sadržaj publikacije je odgovornost izdavača i ne odražava stavove i mišljenje donatora.

Sadržaj

Čemu ova publikacija?	5
Pristupačnost i dizajn za sve, Miodrag Počuć	8
Pristupačnost u zakonodavstvu Srbije.....	19
<i>Međunarodna konvencija o pravima osoba sa invaliditetom</i>	
<i>Ustav Republike Srbije</i>	
<i>Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom</i>	
<i>Pravilnik o uslovima za planiranje i projektovanje objekata u vezi sa nesmetanim kretanjem dece, starih, hendikepiranih i invalidnih lica</i>	
<i>Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji</i>	
Pristupačnost u Zrenjaninu	57
<i>Istraživanje o pristupačnosti objekata u javnoj upotrebi</i>	
<i>Pristupačnost u zvaničnim dokumentima</i>	
- <i>Plan razvoja socijalne zaštite opštine Zrenjanin</i>	
- <i>Lokalni akcioni plan za pristupačnost Grada Zrenjanina</i>	
<i>Inicijative u oblasti stvaranja pristupačnog okruženja</i>	
Zaključak i preporuke	79

Čemu ova publikacija?

Šta je to *pristupačnost*? Zašto je važna? Za koga je važna? Kako je obezbediti? Da li mnogo košta? Kakva rešenja postoje u svetu? Publikacija *Zrenjanin – grad pristupačan za sve* je izraz težnje da se na ova i slična pitanja pruže jasni i praktično primenjivi odgovori.¹

Prema procenama relevantnih institucija, na svetskom nivou preko 40% populacije tokom celog svog života ili u jednom njegovom periodu ima specifične potrebe u pogledu pristupačnosti objekata, informacija, usluga i proizvoda. Ovaj broj čine osobe sa invaliditetom (prema procenama Svetske zdravstvene organizacije 10% stanovnika), stari ljudi, roditelji s malom decom, hronični bolesnici, trudnice.

Pristupačnost nije samo rampa do ulaznih vrata u nekom objektu, kako se to uobičajeno misli. Rampa je tek mali deo; posle nje vrata moraju biti dovoljno široka i lako se otvarati, sve prostorije moraju biti dostupne za korisnike kolica i osobe koje se otežano kreću. Zatim, da bi se stiglo do rampe potrebno je obezbediti i pristupačnost saobraćajnica, trotoara i drugih javnih površina. Kada koristimo javne površine i objekte potrebne su nam takođe različite informacije: crveno/zeleno svetlo na semaforu, putokazi, broj kancelarije, info o tome gde se nalazi neko odeljenje u bolnici i mnoge druge. Osobe sa oštećenim vidom i sluhom često takve informacije ne mogu da dobiju, što im znatno otežava ili onemogućava slobodno i samostalno kretanje. Visoka telefonska govornica ili dugmići u liftu nisu dostupni detetu ili osobi niskog rasta. Vrata koja se teško otvaraju, kao i visoki stepenici u autobusima otežavaju kretanje roditeljima s malom decom ili starim osobama; rukohvati uz stepenice olakšavaju kretanje svima....

1 Publikacija je nastala u okviru projekta *Zrenjanin – grad pristupačan za sve* koji Centar za razvoj civilnog društva (CRCD) realizuje uz podršku Balkanskog fonda za lokalne inicijative (BCIF).

Polazeći od ovih saznanja, Centar za razvoj civilnog društva je tokom februara 2011. sproveo istraživanje o pristupačnosti objekata u javnoj upotrebi u gradu Zrenjaninu. Upitnik sa 9 pitanja o pristupačnosti njihovih objekata poslat je na adrese 62 institucije, javnih preduzeća, sudova, fakulteta, ustanova za obrazovanje, kulturu i zdravstvenu zaštitu. Dobili smo 40 odgovora i poražavajuće rezultate. Samo 6 objekata ima prilaznu rampu koja zadovoljava standarde, 4 objekta imaju neodgovarajuće rampe, dok su tek 2 javna objekta potpuno dostupna (i spratovi). Potpuno su nedostupni Centar za socijalni rad, Gradska kuća², sve osnovne i srednje škole, dečiji, školski i dispanzer za žene, a od 34 ambulante u 12 postoje rampe čiji je nagib veći od dozvoljenog. Većina objekata nema čak ni rukohvate. Ni u jednom objektu ne postoji toalet prilagođen osobama sa invaliditetom (u bolnici postoji samo na dva odeljenja). Gestovni govor poznaje po jedan zaposleni samo u Nacionalnoj službi za zapošljavanje i Centru za socijalni rad.

Ovakvi rezultati govore da su osobe sa invaliditetom i osobe sa teškoćama u kretanju u gradu Zrenjaninu onemogućene ili im je znatno otežano da se slobodno kreću, dobiju odgovarajuću zdravstvenu zaštitu, obrazuju se, posećuju kulturne događaje. Zbog nedostupnosti Uslužnog centra u Gradskoj upravi, npr, ovi Zrenjaninci ne mogu da obavljaju poslove koji su prvi korak za ostvarivanje najosnovnijih prava (upis u matične knjige rođenih/umrlih/venčanih, uzimanje različitih izvoda, overa dokumenata, dobijanje informacija o poreskim obavezama, izvoda iz katastarskih knjiga....). Za osobe sa teškoćama u kretanju odlazak lekaru je takođe komplikovan/nemoguć jer u većinu ambulanti ne mogu ući, a pregledi se često obavljaju i na ulici.

Stanje u ovoj oblasti očito stoji u oštroj suprotnosti sa čvrstim zakonskim garancijama za ravnopravan tretman osoba sa urođenom ili stečenom fizičkom, senzornom, intelektualnom ili emocionalnom onesposobljenošću. Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom (2006) predviđa obavezu organa lokalne samouprave da preduzimaju mere za stvaranje pristupačnog fizičkog okruženja za osobe sa invaliditetom i zabranjuje uskraćivanje pristupa javnim objektima i

2 U Gradskoj kući postoji rampa koja vodi ka jednom od sporednih ulaza, čija su vrata zaključana.

površinama.³ Vlasnik objekta u javnoj upotrebi dužan je da izvrši potrebne adaptacije. Jedan od ciljeva Strategije za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom je: osigurati pristup izgrađenom okruženju, pristupačnom prevozu, informacijama, komunikacijama i uslugama namenjenim javnosti, a kroz razvoj i sprovođenje plana uklanjanja barijera i izgradnje pristupačnih objekata i usluga. Grad Zrenjanin je decembra 2010. usvojio i Lokalni akcioni plan (LAP) za pristupačnost. Na žalost, ni skoro godinu dana posle usvajanja ne postoje čvrste naznake o njegovoj doslednoj implementaciji. Doduše, istovremeno sa usvajanjem ovog lokalnog akcionog plana konstituisan je i Savet za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom kao savetodavno telo gradske skupštine, čime je započeta izgradnja institucionalnog okvira za zaštitu prava osoba sa invaliditetom u lokalnoj samoupravi.⁴

Cilj projekta *Zrenjanin – grad pristupačan za sve* jeste, dakle, animiranje i podsticaj svih relevantnih faktora da se angažuju na sistemskom i delotvornom uređenju problema pristupačnosti u gradu od preko 80.000 stanovnika tj u opštini sa 130.000 stanovnika. To znači da se u izgradnji novih i rekonstrukciji postojećih javnih objekata primenjuje od stručnjaka preporučeni koncept *dizajn za sve*, što će jednom broju Zrenjaninaca omogućiti samostalno kretanje i korišćenje usluga i proizvoda, a ostalima to učiniti komfornijim. Stvaranje pristupačnog okruženja je zajednički zadatak lokalne samouprave, javnih ustanova i preduzeća, civilnog društva i pojedinaca. Tek sinergijskim ulaganjem postojećih resursa (informacija, znanja, vremena i sredstava), kojima pojedinačno raspolažemo, možemo ostvariti vidljive rezultate. To jeste dugotrajan proces, ali svakako neophodan, da bi se stvorile mogućnosti za aktivno uključivanje svih građana u život zajednice.

3 Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom (članovi zakona od 32 do 38)

4 Rezultat kampanje koju je Centar za razvoj civilnog društva realizovao u saradnji sa udruženjima osoba sa invaliditetom u okviru projekta *Osnivanje kancelarije za unapređivanje položaja osoba sa invaliditetom*, koji je realizovan 2010. takođe uz podršku Balkanskog fonda za lokalne inicijative (BCIF)

Pristupačnost i dizajn za sve

Rezime

Prethodnih nekoliko decenija, osnovni zahtev u planiranju čovekovog okruženja bio je da se iznađu optimalna rešenja za većinu populacije korisnika, to jest, za prosečnog korisnika sa prosečnim fizičkim, senzornim, intelektualnim karakteristikama i/ili godinama starosti. Međutim, krajem 20. i početkom 21. veka, naročito u ekonomski razvijenim zemljama, došlo je do suštinskih promena u pristupu/filozofiji, planiranju i izgradnji čovekovog okruženja uopšte. Te promene bile su usmerene ka pružanju mogućnosti zadovoljenja zahteva svih korisnika, ma koliko malobrojni oni bili, među koje spadaju pre svega osobe sa invaliditetom, mala deca i stari ljudi.

Uporedo sa demokratskim promenama u Republici Srbiji, početkom 2000. godine, uglavnom u većim gradovima počelo je da se vodi računa o pristupačnosti čovekovog okruženja, naročito za osobe sa invaliditetom. Međutim, fokus svih tih akcija bio je isključivo na osobama sa invaliditetom (specijalan dizajn) umesto na svim potencijalnim korisnicima (dizajn za sve). Takav pristup planiranju našeg okruženja nije doneo održive rezultate i doveo je do pojave specijalizovanih rešenja za samo određenu grupu ljudi.

Ovaj tekst predstavlja jedan u nizu pokušaja da se ukaže na značaj pristupačnosti kao osobine okruženja koja je značajna za sve ljude, bez obzira koje su njihove fizičke, senzorne, intelektualne karakteristike i/ili godine starosti. Koncept **dizajn za sve** prikazan je kao svojevrstan model planiranja i kreiranja čovekovog okruženja koji može da doprinese stvaranju inkluzivnog društva, od naročitog značaja za osobe sa invaliditetom, a ujedno i za sve ostale korisnike javnih prostora, proizvoda, informacija i/ili usluga.

U prilog novom konceptu i akcijama idu i aktuelne promene u zakonodavstvu Republike Srbije koja je usvojila vrlo afirmativne mere za povećanje pristupačnosti javnog okruženja. Novi zakoni Republike Srbije o planiranju i izgradnji (2009 i 2011), bezbednosti saobraćaja (2009), sprečavanju diskriminacije prema osobama sa

invaliditetom (2006), zabrani diskriminacije (2009), Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom (ratifikovana 2006) i slično, predviđaju primenu standarda pristupačnosti za sve građane prilikom izgradnje javnog okruženja, ali i sankcije za one koji se ne pridržavaju tih odredbi.

Pored navedenog, osnovna ideja vodilja ovog priloga jeste da ukaže na postojeći pristup i aktuelne probleme u oblasti pristupačnosti, ali i da pokuša da prikaže mogućnosti implementacije koncepta dizajn za sve u našim uslovima, davanjem opštih smernica za delovanje. Takođe, od značaja je ukazati i na bitne socio-ekonomske prednosti koje primena koncepta dizajn za sve ima u odnosu na aktuelno planiranje i kreiranje okruženja koje ne vodi dovoljno računa o ljudskoj različitosti.

Uvod – pojam pristupačnosti

Mobilnost stanovništva danas više nije samo uspostavljanje odnosa u prostoru i vremenu, već je to istovremeno i mogućnost da ljudi ostvare različite društvene kontakte, samostalnost, nezavisnost i da ravnopravno učestvuju u životu jedne zajednice. Postojanje adekvatne mobilnosti stanovništva osnovni je preduslov za stvaranje *inkluzivnog društva* u kojem svaka osoba ima jednaku mogućnost da učestvuje i doprinosi u društvu.

Za određene grupe stanovništva kao što su: osobe sa invaliditetom, stari, ljudi sa povećanom telesnom masom, trudnice i slično, nemogućnost da uspostave ličnu mobilnost (u smislu samostalnosti) predstavlja dodatno opterećenje koje zahteva ulaganje dodatnih napora i/ili pronalaženje dodatnih resursa kako bi se obezbedilo minimalno funkcionisanje. Ukoliko nema društvene podrške, kod ovih grupa dolazi do pasivizacije i odricanja od vlastitih motiva, ciljeva i htenja. Stoga je društvo obavezno da obezbedi adekvatne uslove u životnom okruženju kao i druge preduslove za ravnopravno učešće svih ljudi u svim segmentima života.

Osnovni preduslov za adekvatnu mobilnost stanovništva jeste postojanje pristupačnog okruženja. U stručnoj literaturi, pojam pristupačnosti spominje se vrlo retko i bez jasne/precizne definicije šta se tačno podrazumeva pod tim terminom. Najveći broj definicija uglavnom posmatra i povezuje termin pristupačnosti sa osobama sa invaliditetom, odnosno sa aspekta kretanja osoba sa telesnim invaliditetom. U tom

smislu, pod pristupačnošću se najčešće mislilo na postojanje neke fizičke prepreke:

„Pristupačne zgrade su one, u koje korisnik/ca invalidskih kolica može sam/sama da uđe, bez ikakve pomoći drugog lica.“

„Pristupačnost predstavlja mogućnost ulaska u svaki prostor ili objekat“

„Pristupačnost je stanje u spoljašnjem okruženju – ono koje je zatečeno ili ono kojem se teži. Najčešće se shvata kao arhitektonska pristupačnost, ali je to samo jedan od aspekata spremnosti društva i najbližeg okruženja da prihvati osobu sa invaliditetom i omogući joj ravnopravno učešće u svim segmentima života.“⁵

Pojedine definicije navodile su pristupačnost kao element koji je važan samo za osobe sa invaliditetom (naročito za one sa telesnom vrstom invaliditeta), dok druge definicije posmatraju pristupačnost samo kao mogućnost ulaska ili izlaska u neki objekat/zgradu. Kretanja do i od tog objekta, odnosno kretanje do i od mesta korišćenja neke usluge nisu bile predmet ovih definicija, što u velikoj meri umanjuje njihovu važnost.

Novije definicije pristupačnosti imaju celovitiji pristup ovoj problematici i više vode računa o svim segmentima koje mogu uticati na smanjenje ili povećanje mobilnosti stanovništva:

„Integralna pristupačnost znači da je izgrađena okolina podešena na takav način da omogućuje svakom funkcionisanje na što nezavisniji i prirodni način.“ (Jović J., „Prilagođavanje saobraćajno-transportnog sistema za osobe sa invaliditetom“, 2003.)

Postojanje pristupačnog okruženja međutim trebalo bi da omogućí svim pojedincima da se razvijaju kao ličnosti, uzimajući pri tome u obzir različitost stanovništva i potrebu svih nas da budemo samostalni. Imajući to u vidu, pristupačnost se može definisati i kao:

„Pristupačnost podrazumeva sve ono što svakom pojedincu omogućava da samostalno živi i učestvuje u svim aspektima života, na jednakoj osnovi.“

Iz navedene definicije možemo izdvojiti nekoliko ključnih termina. To su: *svako, samostalnost, svi aspekti života i jednakost*. To praktično znači da je pristupačnost nešto što se odnosi na SVE ljude i što je potrebno svim ljudima. Svojim karakteristikama i elementima pristupačnost omogućava različitim ljudima da samostalno i nezavisno funkcionišu u različitim aspektima života (na primer u saobraćaju, u kulturi, obrazovanju, politici,

5 Navedene definicije preuzete iz materijala sa seminara o pristupačnosti, Fakultet tehničkih nauka, Novosadsko udruženje studenata sa invaliditetom, Novi Sad, 2003.

ekonomiji i slično). Termin *na jednakoj osnovi* podrazumeva da svi korisnici jednako i pod istim uslovima koriste sve postojeće usluge i/ili proizvode, bez obzira na to koje su njihove fizičke, senzorne, intelektualne i psihičke karakteristike, ili godine starosti.

Ljudska različitost

Problem u dosadašnjem procesu planiranja i osmišljavanja čovekovog okruženja nastajao je onda kada se kao osnovna mera koristila takozvana *aritmetička sredina*, to jest, prosečna vrednost: brzine, visine, težine ili snage čoveka.

Kao posledicu takvog pristupa u razmišljanju čovek je zapravo stvorio okruženje koje može da koristi, uslovno rečeno, mali broj ljudi, odnosno samo ona grupa korisnika koja se može svrstati u prosečne korisnike. S druge strane, korisnici koji se po bilo kom osnovu ne mogu svrstati u prosek, bilo da su iznad ili ispod proseka po svojim fizičkim, kognitivnim ili nekim drugim karakteristikama, nisu mogli da koriste izgrađeno okruženje ili nisu bili u potpunosti zadovoljni s istim.

Oni koji nisu mogli nikako da koriste okruženje, informacije i/ili proizvode bili su diskriminisani i isključeni iz društvenih tokova. Korisnici koji nisu bili zadovoljni ponuđenim rešenjima vremenom su bili primorani da sve više redukuju sopstvene potrebe.

Na primer, osobe s invaliditetom su zbog takvog okruženja u velikoj meri redukovale ličnu potrebu za kretanjem ili putovanjem. Takav način planiranja pokazao je da planeri i projektanti zapravo ne poštuju različitost ljudi i da na te razlike gledaju kao na nešto što je negativno i što otežava njihov proces rada.

Pojam pristupačnosti kao nova filozofija i novi način planiranja ima polaznu osnovu upravo u ljudskoj različitosti. Postojeće razlike među ljudima posmatraju se kao *vrednosti* koje mogu svima nama doprineti i obogatiti čitavo društvo kroz nova saznanja i iskustva.

Uopšteno posmatrano, ljudi se razlikuju u odnosu na:

- a. **Godine starosti** – tokom trajanja životnog veka ljudsko telo stalno prolazi kroz promene kao logične posledice prirodnog starenja organizma, koje niko ne može da izbegne. Telo se stalno menja bilo

u biološkom, odnosno fizičkom, psihičkom, kognitivnom smislu. U tom pravcu, možemo razlikovati karakteristične periode kao što su: period do detinjstva, detinjstvo, pubertet i odraslo doba. U različitim periodima života svaki čovek funkcioniše na različit način i ima drugačije karakteristike (fizičke, senzorne...). Tako na primer, u fizičkom smislu, male bebe se u početku kreću četvornoške, dok stari ljudi u kasnijim godinama često koriste neko pomagalo za kretanje.

- b. **Fizičke karakteristike** – razlike u dimenzijama kao što su visina, težina, snaga, brzina kretanja, širina ramena, veličina šaka, stopala, ali i sposobnost reakcije, motorika/pokretljivost, samo su neke od fizičkih karakteristike koje se razlikuju od osobe do osobe. Fizičke karakteristike ljudi igraju važnu ulogu u procesu planiranja, naročito kada znamo da ne postoje dva ista čoveka.
- c. **Senzorne karakteristike** – različiti stepen senzornih sposobnosti u pogledu vida, sluha, percepcije ili mirisa u velikoj meri određuje kakva će se rešenja ponuditi korisnicima u vezi sa informacijama u okruženju, horizontalnom ili vertikalnom signalizacijom, prostornom komunikacijom i slično. Ukoliko okruženje nije planirano ili projektovano na adekvatan način to može izazvati svakodnevne probleme korisnika u interakciji sa okruženjem. Tako, na primer, korišćenje određenih biljaka za ozelenjavanje površina može izazvati alergijske reakcije kod korisnika.
- d. **Intelektualne (kognitivne) karakteristike** – različit stepen inteligencije, brzine primanja i obrade informacija, sposobnost pamćenja i slično, od velikog su značaja za pravovremeno i pravilno ponašanje korisnika, orijentaciju u prostoru i/ili vremenu. Intelektualne karakteristike nisu samo posledica smanjenih mentalnih sposobnosti ili senilnosti. One vrlo često mogu biti i posledica različitih životnih uslova ili situacija kao što su privremena bolest ili povreda, stres, depresija, koncentracija korisnika u datom trenutku i slično.
- e. **Privremene karakteristike** – stanja koja traju jedan određeni period, kao na primer, trudnoća, uganuće ili prelom ruke/noge, sezonske alergije, bolest i slično, utiču na pojavu drugačijeg ponašanja korisnika. Najčešće se ono ispoljava kao sporije kretanje,

usporjena sposobnost reakcije i motorike, malaksalost u svakodnevnim aktivnostima. Takve promene kod korisnika mogu izazvati i promenu načina funkcionisanja (na primer korišćenje drugačije vrste prevoza, korišćenje alternativnih pravaca kretanja i slično.)

- f. **Demografske karakteristike** – predstavljaju razlike u kulturi, veri, običajima ili materijalnom stanju korisnika. Korisnici jednog istog okruženja mogu biti veoma različiti zato što dolaze iz različitih sredina, govore različite jezike, koriste drugačije pismo, imaju različite običaje, navike ili vrednosti. Nalaženjem ravnoteže između svih ovih razlika značilo bi veću mogućnost za učešće ljudi u društvu, veći broj migracija, geografski ravnomeran razvoj, unapređenje sektora turizma i slično.

Da bi se okruženje prilagodilo svim navedenim različitostima neophodno je u celokupan proces planiranja uključiti što veći broj navedenih grupa (deca, mladi, stari), i sa različitim fizičkim i drugim karakteristikama (osobe sa ili bez/invaliditeta). Na taj način, povećaće se stepen znanja o potrebama različitih grupa društva. S druge strane, svi će biti jednako zastupljeni i nijednoj grupi se neće dati prednost u odnosu na neku drugu grupu.

Karakteristike pristupačnog okruženja

Kada se govori o čovekovom okruženju, razlikujemo dve vrste – prirodno i izgrađeno okruženje.

Prirodno okruženje je ono koje zavisi isključivo od prirodnih elemenata i koje čovek nije izmenio svojim delovanjem.

Izgrađeno okruženje je ono koje je čovek izmenio sa ciljem da ga koristi i da u njemu živi, to jest osmišljeno je od strane ljudi za same ljude. U tom smislu, karakteristike izgrađenog okruženja zavise isključivo od samog čoveka i načina na koji ga on gradi.

Prilikom stvaranja izgrađenog pristupačnog okruženja trebalo bi poštovati određene smernice. Od ključne je važnosti da navedene smernice budu integrisane u celokupan proces planiranja i osmišljavanja okruženja.

Izgrađeno pristupačno okruženje u načelu po Evropskom konceptu pristupačnosti treba da poštuje:

- a. **različitost korisnika** - to podrazumeva da se nijedna osoba/korisnik ne oseća marginalizovano, to jest, svi treba da imaju mogućnost da koriste izgrađeno okruženje na jednakoj osnovi. To je naročito važno za korisnike okruženja kao što su: stari ljudi, osobe sa invaliditetom ili mala deca;
- b. **funkcionalnost** - to podrazumeva da okruženje, odnosno elementi pristupačnosti, treba da budu dizajnirani na način da služe svrsi kojoj su namenjeni bez ikakvih problema ili poteškoća;
- c. **bezbednost** - podrazumeva nepostojanje rizika za korisnike. Prema tome, svi oni elementi koji su deo okruženja treba da budu dizajnirani uz svest o bezbednosti (klizave podloge, izbočine/istureni delovi, naprsline ili ulegnuća na stazi i slično);
- d. **zdravlje korisnika** - pristupačno okruženje ne sme da uzrokuje zdravstvene probleme za one koji imaju određene bolesti ili alergije. Štaviše treba da promoviše zdravo korišćenje prostora i proizvoda;
- e. **prepoznatljivost i razumljivost** - svi korisnici treba da budu u mogućnosti da se orijentišu bez teškoća unutar nekog datog prostora, i zato je bitno sledeće:
 - **jasna informacija** - upotreba simbola zajedničkih za različite države, izbegavajući reči i skraćenice na lokalnom jeziku koje mogu dovesti do zabune;
 - **prostorni raspored** - treba da bude koherentan i funkcionalan, da bi se izbegla dezorijentisanost i konfuzija u prostoru;
- f. **estetiku** - podrazumeva da pristupačno okruženje treba da zadovolji sve estetske kriterijume, pošto će ga na ovaj način svi najlakše i najbrže prihvatiti.

Pored navedenih karakteristika važno je napomenuti i potrebu da pristupačno okruženje postoji u svakom delu grada jednako. Tako na primer, u saobraćaju je važno da svaka raskrsnica bude jednako pristupačna i u tom smislu ne postoje više ili manje važne saobraćajnice.

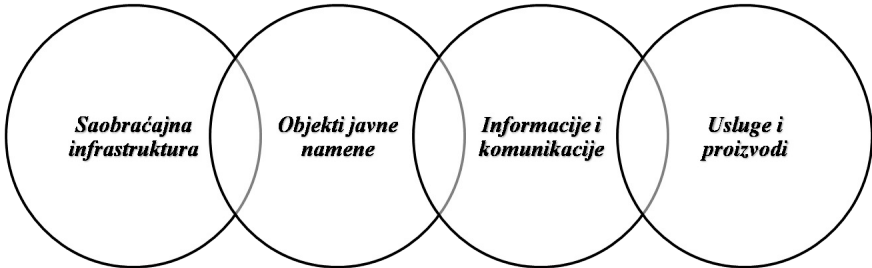
S druge strane, pristupačno okruženje ne podrazumeva uvek jednolična/unificirana rešenja. Različita rešenja nekih problema su obično prisutna u različitim gradovima jer se u obzir uzimaju običaji i kultura stanovnika toga grada. Međutim, poželjno je ipak da rešenja budu

unificirana na nivou jednog grada, jer to smanjuje zbunjivanje korisnika. Na primer, isti simboli u obeležavanju ulica ili ista zvučna informacija za sve zvučne semafore u gradu u velikoj meri će olakšati kretanje osobama sa kognitivnim problemima, odnosno slepim građanima.

Elementi pristupačnosti

U cilju ostvarivanja lične mobilnosti svakog pojedinca u društvu neophodno je osigurati *pristupačnost* određenim elementima u okruženju. Ti elementi pristupačnosti su:

- a. **Saobraćajna infrastruktura** – podrazumeva pristup svim javnim sadržajima kao što su: ulice, trgovi, stajališta, stanice, različite atrakcije i slično, uključujući pristupačnost prevozu i prevoznim sredstvima;
- b. **Javni objekti** – podrazumeva mogućnost da se pristupi svim javnim objektima (pošte, škole, banke, sportski i objekti kulture i slično), ali i mogućnost da ih svi građani zaista koriste u svrhu za koju su namenjeni;
- c. **Informacije i komunikacije** – podrazumeva mogućnost da se prime, razumeju i koriste sve javne informacije (na primer: sve informacije koje se nude korisnicima neke usluge u nekom objektu bilo da su pisane, štampane ili zvučne, horizontalna i vertikalna signalizacija u saobraćaju, informacije o prevozu, signali opasnosti, web informacije i slično.);
- d. **Usluge i proizvodi** – podrazumeva da svi građani mogu da prime i da koriste sve javne usluge koje se nude (na primer: usluge koje se dobijaju u javnom prevozu, u pošti, banci i slično).

Navedeni elementi pristupačnosti ponašaju se po principu „karika u lancu“ i zajedno čine takozvani „neprekidivi lanac kretanja“. Ukoliko jedan od elemenata (karika) nije adekvatno osmišljen ili ne funkcioniše na adekvatan način, tada imamo situaciju u kojoj neka osoba ne može da funkcioniše, da se samostalno kreće, da primi određenu informaciju ili koristi uslugu/proizvod. Odnosno, ukoliko jedna karika lanca ne funkcioniše, tada zapravo ne možemo govoriti o postojanju sredine bez barijera.

Koncept dizajn za sve

U dosadašnjim pokušajima da se izgrađeno okruženje što više prilagodi i učini pristupačnim u nekim zemljama Evrope (ali i u Srbiji) još uvek se koristi pristup *jednake mogućnosti za osobe sa ograničenjem u aktivnostima/kretanju*. Dakle, proces planiranja i dizajniranja pojedinih elemenata u okruženju odvija se isključivo sa fokusom na osobe sa invaliditetom, obično samo na one sa telesnim invaliditetom. Takav pristup do danas nije uspeo da donese dovoljno kvalitetne rezultate i vodi ka pojavi nepotrebnih i specijalizovanih rešenja, za samo određenu grupu ljudi, što uzrokuje nastavak segregacije te grupe (posebni prilazi, specijalni proizvodi, specijalne stepenišne platforme i slično). U skladu s tim, pojavio se i veliki disbalans između uloženog novca u specijalne proizvode i stvarne eksploatacije (obrt) tih proizvoda koja je vrlo mala, jer ih koristi mali broj ljudi.

Upravo zbog toga u Evropi danas se sve više govori o primeni koncepta *dizajna za sve* koji je primenjiv u različitim oblastima ljudskog delovanja. Njegov osnovni cilj je da SVIM ljudima obezbedi da imaju jednake mogućnosti za učešće u svim aspektima društva.

Postoje međutim i drugi koncepti koji imaju iste ili slične ciljeve, na primer: *univerzalni dizajn* (SAD, Kanada, Norveška, Japan), *inkluzivni dizajn* (Velika Britanija), *Barrierefrei* ili *Barrier free* – sloboda od barijera (Nemačka, Austrija, Švajcarska).

Najpre se pojavio koncept *univerzalni dizajn*, koji je počeo da se razvija u SAD sredinom 70-ih godina 20. veka, kao logična posledica usvajanja Zakona o Amerikancima sa invaliditetom (ADA standardi). Tim konceptom obuhvaćena je vizija i pokušaj da se kompletno okruženje (javni prostor), zgrade (javne i privatne) i proizvodi (upotrebnih predmeta) planiraju i konstruišu na takav način kako bi u najvećoj mogućoj meri mogli da ih koriste svi: deca, stari, ljudi različitih telesnih dimenzija i fizičkih i/ili intelektualnih sposobnosti, osobe sa invaliditetom i bez invaliditeta.

Koncept univerzalnog dizajna, nastao je zapravo na osnovu dizajna za osobe sa invaliditetom, kao svojevrsno uopštavanje. Zasnovan je na pojmu ravnopravnosti i u skladu s tim na holističkom i multidisciplinarnom pristupu. On ne isključuje upotrebu asistivnih sredstava i pomagala za određene kategorije ljudi kada su im takva sredstva potrebna (npr. upotreba nekog od pomagala za kretanje). Definicija univerzalnog dizajna glasi:

„Univerzalni dizajn je dizajn proizvoda i okruženja koji su u najvećoj mogućoj meri upotrebljivi za sve ljude bez potrebe za prilagođavanjem ili specijalizovanim dizajnom“(Mace R., Mueller J., Follette M., - „*Designing for People of All Ages and Abilities*“, USA, 1998.)

U međuvremenu, u Evropi se 90-ih godina 20. veka, sa istim ciljem kao i univerzalni dizajn, razvija koncept *dizajna za sve*.

Dizajn za sve je dizajn za ljudsku različitost, socijalnu inkluziju i jednakost. (Štokholmska deklaracija, Evropski institut za dizajn za sve - EIDD, 2004.)

On predstavlja stvaranje okruženja, proizvoda i servisa sa ciljem da svi, uključujući buduće generacije, rod/pol, sposobnosti ili kulturnu pozadinu, mogu uživati u participiranju i kreiranju društva, s jednakim šansama učešća u ekonomiji, kulturi, sportu, raznodni, kao i mogućnosti da prisustvuju, koriste i razumeju bilo koji deo okruženja, sa što većom samostalnošću/nezavisnošću. Da bi se to postiglo, izgrađeno okruženje,

svakodnevni objekti, usluge, kultura i informacije, tj. sve što dizajniraju i stvaraju ljudi da bi koristilo ljudima, mora da bude pristupačno, pogodno za upotrebu za svakog člana društva i da može da se prilagodi ljudskoj raznolikosti. (*Štokholmska deklaracija, Evropski institut za dizajn za sve - EIDD, 2004.*)

Dizajn za sve je zapravo sredstvo za stvaranje pristupačnog okruženja i poboljšanje kvaliteta života ljudi. On uzima u obzir sve ljude, njihove različitosti, potrebe i priznaje promene kroz koje svi prolazimo tokom života.

Dizajn za sve svesno koristi analizu ljudskih potreba i zahteva učešće krajnjih korisnika u svakoj etapi procesa planiranja. U tom smislu, krajnji korisnici su zapravo priznati kao eksperti u procesu planiranja.

Dizajn za sve je intervencija u okruženju, na proizvodima ili uslugama koja svima omogućuje da učestvuju u stvaranju našeg društva, obezbeđujući mu/joj jednake mogućnosti za učešće u ekonomskim, društvenim, kulturnim i aktivnostima u slobodno vreme. Osim toga, omogućavajući svim korisnicima da samostalno pristupe okruženju, da koriste i razumeju njegove različite delove, bez obzira na uzrast, rod, sposobnosti ili kulturno poreklo. Pored toga, primena koncepta dizajna za sve obezbeđuje budućim generacijama da u istoj meri uživaju u podsticajnom okruženju koje je izgrađeno vodeći računa o svima (održivost). Na taj način, može se reći da je *dizajn za sve* zapravo filozofija i strategija planiranja čiji je cilj univerzalni pristup. (*Aragall F., „Evropski koncept pristupačnosti“, 2003.*)

Koncept dizajna za sve može da se primenjuje u planiranju velikog broja društvenih delatnosti kao što su: stanogradnja, obrazovanje, kultura, rad, saobraćaj i drugo. Naročito je priznat kao neophodan elemenat u proaktivnoj strategiji za održiv razvoj gradova.

Zaključak

Uvođenjem koncepta *dizajn za sve* u sve oblasti čovekovog planiranja i delovanja postiže se efikasno i dugoročno planiranje na dobrobit svih građana. Njegova primena, na primer u kreiranju gradske infrastrukture, može da predstavlja značajan element održivog razvoja jednog grada jer se gradi nešto što je prilagođeno SVIM građanima i što uzima u obzir promene kroz koje čovek prolazi tokom svog života.

S druge strane, ako je neko spoljno okruženje ili proizvod (na primer, parking, ili neki značajni javni objekat kao muzej, tržni centar) dobro dizajnirano, to jest, u skladu je sa potrebama svih građana, tada imamo višestruku dobit za sve korisnike, kako u pogledu postojanja veće funkcionalnosti tog prostora ili zgrade, njegove povećane bezbednosti za sve ljude i uštedu energije, tako i u pogledu postojanja značajno manjih troškova.

Na kraju, primenom koncepta *dizajn za sve* i u skladu s tim povećanjem pristupačnosti javnog prostora, informacija, proizvoda i/ili usluga može se obezbediti mnogo veći broj korisnika, odnosno ostvariti veći profit.

Mr Miodrag Počuč dipl. inž. saobraćaja

Pristupačnost u zakonodavstvu Srbije

Postojanje pristupačnog okruženja (saobraćajne infrastrukture, javnih objekata, informacija i komunikacija, usluga i proizvoda) preduslov je za uživanje prava koja su garantovana svim građanima Republike Srbije. Važno je još jednom naglasiti da se pristupačnost ne odnosi samo na fizičku pristupačnost za osobe koje se otežano kreću (stari, roditelji sa malom decom, bolesni, osobe sa invaliditetom) već i na pristupačnost informacija i komunikacija u različitim oblicima (pisana, zvučna, znakovni jezik, Brajevo pismo) i usluga (u prevozu, kulturi, bankama, poštama i dr.), a koje je neophodno obezbediti uvažavajući različitosti korisnika.

Zakonodavni okvir za pristupačnost čine Međunarodna konvencija o pravima osoba sa invaliditetom (ratifikovana 2009), Ustav Republike Srbije (2006), Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom (2006), Zakon o zabrani diskriminacije (2009), Zakon o planiranju i izgradnji (2009, 2011), Pravilnik o uslovima za planiranje i projektovanje objekata u vezi sa nesmetanim kretanjem dece, starih, hendikepiranih i invalidnih lica (1997).

U ovom delu su izdvojeni neki članovi Ustava Republike Srbije koji govore o jednakosti svih građana. Nepristupačno okruženje dovodi deo građana u nejednak položaj, uzrokuje socijalnu isključenost i diskriminaciju.

Različiti zakoni i drugi zvanični dokumenti zabranjuju diskriminaciju (po svim osnovama, pa i po osnovu invalidnosti), propisuju obaveze države i lokalne samouprave u sprečavanju diskriminacije i preduzimanju mera za stvaranje pristupačnog okruženja, obezbeđivanje pristupa informacijama, učešća u kulturnom, sportskom i verskom životu zajednice, ravnopravnosti u oblasti vaspitanja i obrazovanja, odnosno stvaranju jednakih mogućnosti za sve građane. U nastavku su date odredbe gore navedenih zakona a koje se tiču pristupačnosti.

MEĐUNARODNA KONVENCIJA O PRAVIMA OSOBA SA INVALIDITETOM usvojena je u decembru 2006. godine od strane Generalne Skupštine UN-a. Ovo je prvi pravno obavezujući međunarodni ugovor koji uređuje isključivo oblast prava osoba sa invaliditetom i uspostavlja obaveze zemalja potpisnica da štite ljudska prava osoba sa invaliditetom. Konvencija ne donosi nova, "posebna" prava za osoba sa invaliditetom, već ustanovljava međunarodne standarde za poštovanje ljudskih prava osoba sa invaliditetom.

Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom precizira mogućnost podnošenja predstavke Komitetu za prava osoba sa invaliditetom od strane pojedinaca ili grupa koji tvrde da su žrtve povrede odredaba Konvencije od strane države potpisnice.

Republika Srbija je potpisala Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom i Opcioni protokol u decembru 2007. godine a Narodna Skupština je ratifikovala u maju 2009. godine ("Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori", br. 42/2009). Ovim je država preuzela međunarodnu obavezu usklađivanja zakonodavstva i ozbiljne reforme na polju unapređenja prava osoba sa invaliditetom.

USTAV REPUBLIKE SRBIJE⁶

Zabrana diskriminacije

Član 21.

Pred Ustavom i zakonom svi su jednaki.

Svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez diskriminacije.

⁶ Službeni glasnik RS br. 83/2006

Zabranjena je svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta. Ne smatraju se diskriminacijom posebne mere koje Republika Srbija može uvesti radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koja su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima.

Sloboda kretanja

Član 39.

Svako ima pravo da se slobodno kreće i nastanjuje u Republici Srbiji, da je napusti i da se u nju vrati.

Zdravstvena zaštita

Član 68.

Svako ima pravo na zaštitu svog fizičkog i psihičkog zdravlja.

Pravo na obrazovanje

Član 71.

Svako ima pravo na obrazovanje.

Osnovno obrazovanje je obavezno i besplatno, a srednje obrazovanje je besplatno.

Svi građani imaju, pod jednakim uslovima, pristup visokoškolskom obrazovanju.

ZAKON O SPREČAVANJU DISKRIMINACIJE OSOBA SA INVALIDITETOM⁷

Definicije pojmova

Član 3.

U ovom zakonu:

1. izraz "osobe sa invaliditetom" označava osobe sa urođenom ili stečenom fizičkom, senzornom, intelektualnom ili emocionalnom onesposobljenošću koje usled društvenih ili drugih prepreka nemaju

⁷ Službeni glasnik RS br. 33/2006

mogućnosti ili imaju ograničene mogućnosti da se uključe u aktivnosti društva na istom nivou sa drugima, bez obzira na to da li mogu da ostvaruju pomenute aktivnosti uz upotrebu tehničkih pomagala ili službi podrške;

2. izrazi "diskriminacija" i "diskriminatorско postupanje" označavaju svako pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva) u odnosu na lica ili grupe, kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koje se zasniva na invalidnosti ili razlozima u vezi sa njom;
3. izraz "organ javne vlasti" označava državni organ, organ teritorijalne autonomije, organ lokalne samouprave, organizaciju kojoj je povereno vršenje javnih ovlašćenja, kao i pravno lice koje osniva ili finansira u celini, odnosno u pretežnom delu, Republika, teritorijalna autonomija ili lokalna samouprava.

Obaveze organa javne vlasti

Član 4.

Organi javne vlasti dužni su da osobama sa invaliditetom obezbede uživanje prava i sloboda bez diskriminacije.

OPŠTA ZABRANA DISKRIMINACIJE

Oblici diskriminacije

Član 6.

(1) Oblici diskriminacije su neposredna i posredna diskriminacija, kao i povreda načela jednakih prava i obaveza.

(2) Neposredna diskriminacija postoji ako se lica ili grupa (u daljem tekstu: diskriminirani), u istoj ili sličnoj situaciji, bilo kojim aktom ili radnjom, stavljaju ili su stavljani u nepovoljniji položaj ili bi mogli biti stavljani u nepovoljniji položaj zbog njegove, odnosno njihove invalidnosti.

(3) Posredna diskriminacija postoji ako se diskriminirani, zbog njegove invalidnosti, stavljaju u nepovoljniji položaj donošenjem akta ili preduzimanjem radnje koja je prividno zasnovana na načelu jednakosti i nediskriminacije, osim ako je taj akt ili radnja opravdana zakonitim ciljem, a sredstva za postizanje tog cilja su primerena i nužna.

(4) Diskriminacija postoji i u slučaju:

1. ako se prema diskriminisanom postupa gore nego što se postupa ili bi se postupalo prema drugome, isključivo ili uglavnom zbog toga što je diskriminisani tražio, odnosno namerava da traži pravnu zaštitu od diskriminacije ili zbog toga što je ponudio ili namerava da ponudi dokaze o diskriminatorском postupanju;
 2. ako se prema diskriminisanom očigledno ponižavajuće postupa, isključivo ili uglavnom zbog njegove invalidnosti.
- (5) Diskriminacijom se smatra i pozivanje i navođenje na diskriminaciju i pomaganje u diskriminatorском postupanju.

Povreda načela jednakih prava i obaveza

Član 7.

Povreda načela jednakih prava i obaveza postoji:

1. ako se diskriminisanom isključivo ili uglavnom zbog njegove invalidnosti neopravdano uskraćuju prava i slobode, odnosno nameću obaveze, koje se u istoj ili sličnoj situaciji ne uskraćuju ili ne nameću drugom licu ili grupi;
2. ako su cilj ili posledica preduzetih mera neopravdani;
3. ako ne postoji srazmera između preduzetih mera i cilja koji se ovim merama ostvaruje.

Diskriminacija u vezi sa pružanjem usluga i korišćenjem objekata i površina

Član 13.

- (1) Zabranjena je diskriminacija na osnovu invalidnosti u pogledu dostupnosti usluga i pristupa objektima u javnoj upotrebi i javnim površinama.
- (2) Pod uslugom, u smislu ovog zakona, smatra se svaka usluga koju, uz naknadu ili bez nje, pravno ili fizičko lice pruža u okviru svoje delatnosti, odnosno trajnog zanimanja.
- (3) Pod objektima u javnoj upotrebi, u smislu ovog zakona, smatraju se: objekti u oblasti obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite, kulture, sporta, turizma ili objekti koji se koriste za zaštitu životne sredine, zaštitu od elementarnih nepogoda i slično.
- (4) Pod javnim površinama, u smislu ovog zakona, smatraju se: parkovi, zelene površine, trгови, ulice, pešački prelazi i druge javne saobraćajnice i slično.

(5) Diskriminacija na osnovu invalidnosti u pogledu dostupnosti usluga naročito obuhvata:

1. odbijanje pružanja usluga osobi sa invaliditetom, osim ako bi pružanje usluge ugrozilo život ili zdravlje osobe sa invaliditetom ili drugog lica;
2. pružanje usluge osobi sa invaliditetom pod drugačijim i nepovoljnijim uslovima od onih pod kojima se usluga pruža drugim korisnicima, osim ako bi pružanje usluge pod redovnim uslovima ugrozilo život ili zdravlje osobe sa invaliditetom ili drugog lica;
3. odbijanje da se izvrši tehnička adaptacija objekta neophodna da bi se usluga pružila korisniku sa invaliditetom.

Član 16.

(1) Vlasnik objekta u javnoj upotrebi, kao i javno preduzeće nadležno za održavanje javnih površina, dužni su da obezbede pristup objektu u javnoj upotrebi, odnosno javnoj površini svim osobama sa invaliditetom, bez obzira na vrstu i stepen njihove invalidnosti.

(2) Obavezu iz stava 1. ovog člana ima i drugo lice na koje je preneto pravo korišćenja, osim ako je sa vlasnikom, odnosno nadležnim organom ugovorilo drugačije.

(3) Vlasnik objekta u javnoj upotrebi dužan je da izvrši adaptaciju objekta u cilju zadovoljavanja uslova za ispunjavanje obaveze iz stava 1. ovog člana.

(4) Organ nadležan za izdavanje upotrebne dozvole za objekte u javnoj upotrebi izdaće ovu dozvolu ako je ispunjen uslov iz stava 1. ovog člana.

Mere za stvaranje pristupačnog okruženja

Član 33.

Jedinice lokalne samouprave dužne su da preduzmu mere s ciljem da se fizička sredina, zgrade, javne površine i prevoz učine pristupačnim osobama sa invaliditetom.

Mere za obezbeđivanje pristupa informacijama

Član 35.

Organi državne uprave, teritorijalne autonomije i lokalne samouprave nadležni za poslove kulture i medija dužni su da preduzmu mere, s ciljem da se osobama sa invaliditetom učine pristupačnim informacije i komunikacije putem upotrebe odgovarajućih tehnologija.

Merom iz stava 1. ovog člana smatra se naročito dnevno saopštavanje informacija namenjenih i osobama sa invaliditetom odgovarajućom tehnologijom simultanog pisanog teksta.

Mere za obezbeđivanje ravnopravnosti u
oblasti vaspitanja i obrazovanja

Član 36.

Organi državne uprave, teritorijalne autonomije i lokalne samouprave nadležni za poslove vaspitanja i obrazovanja dužni su da preduzmu mere, s ciljem da vaspitanje i obrazovanje osoba sa invaliditetom postane integralni deo opšteg sistema vaspitanja i obrazovanja.

Mere za obezbeđivanje učešća u kulturnom,
sportskom i verskom životu zajednice

Član 37.

Jedinice lokalne samouprave dužne su da preduzmu mere radi obezbeđivanja ravnopravnog učešća osoba sa invaliditetom u kulturnom, sportskom i verskom životu zajednice.

Aktivnosti usmerene ka stvaranju jednakih mogućnosti

Član 38.

Svi organi državne uprave, teritorijalne autonomije i lokalne samouprave dužni su da preduzimaju aktivnosti s ciljem stvaranja jednakih mogućnosti za osobe sa invaliditetom i da u tim aktivnostima obezbede učešće osoba sa invaliditetom i njihovih udruženja.

Kaznene odredbe

Član 47.

Novčanom kaznom od 10.000 do 100.000 dinara kazniće se za prekršaj pravno lice ako:

1. odbije da pruži uslugu osobi sa invaliditetom, osim ako bi pružanje usluge ugrozilo život ili zdravlje osobe sa invaliditetom ili drugog lica (član 13. stav 5. tačka 1);
2. pruži uslugu osobi sa invaliditetom pod nepovoljnijim uslovima od onih pod kojima se usluga pruža drugim korisnicima, osim ako bi pružanje usluge pod redovnim uslovima ugrozilo život ili zdravlje osobe sa invaliditetom ili drugog lica (član 13. stav 5. tačka 2).

Novčanom kaznom od 5.000 do 50.000 dinara kazniće se za prekršaj iz stava 1. ovog člana i odgovorno lice u pravnom licu.

Novčanom kaznom od 5.000 do 50.000 dinara kazniće se za prekršaj iz stava 1. ovog člana fizičko lice.

ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE⁸

Član 2.

U ovom zakonu:

1) izrazi "diskriminacija" i "diskriminatorско postupanje" označavaju svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lica ili grupe kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koji se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima (u daljem tekstu: lična svojstva);

(...)

4) izraz "organ javne vlasti" označava državni organ, organ autonomne pokrajine, organ jedinice lokalne samouprave, javno preduzeće, ustanovu, javnu agenciju i drugu organizaciju kojoj je povereno vršenje javnih ovlašćenja, kao i pravno lice koje osniva ili finansira u celini, odnosno u pretežnom delu, Republika, autonomna pokrajina ili lokalna samouprava.

Diskriminacija u pružanju javnih usluga i korišćenju objekata i površina

Član 17.

Diskriminacija u pružanju javnih usluga postoji ako pravno ili fizičko lice, u okviru svoje delatnosti, odnosno zanimanja, na osnovu ličnog svojstva lica ili grupe lica, odbije pružanje usluge, za pružanje usluge traži ispunjenje

uslova koji se ne traže od drugih lica ili grupe lica, odnosno ako u pružanju usluga neopravdano omogući prvenstvo drugom licu ili grupi lica. Svako ima pravo na jednak pristup objektima u javnoj upotrebi (objekti u kojima se nalaze sedišta organa javne vlasti, objekti u oblasti obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite, kulture, sporta, turizma, objekti koji se koriste za zaštitu životne sredine, za zaštitu od elementarnih nepogoda i sl.), kao i javnim površinama (parkovi, trgovi, ulice, pešački prelazi i druge javne saobraćajnice i sl.), u skladu sa zakonom.

Diskriminacija osoba sa invaliditetom

Član 26.

Diskriminacija postoji ako se postupa protivno načelu poštovanja jednakih prava i sloboda osoba sa invaliditetom u političkom, ekonomskom, kulturnom i drugom aspektu javnog, profesionalnog, privatnog i porodičnog života.

Način ostvarivanja i zaštita prava osoba sa invaliditetom uređuje se posebnim zakonom.

U pogledu sudske zaštite od diskriminacije osoba sa invaliditetom primenjuju se i čl. 41, 42, 43, 44, 45. i 46. ovog zakona.

VI. SUDSKA ZAŠTITA

Sudska nadležnost i postupak

Član 41.

Svako ko je povređen diskriminatorским postupanjem ima pravo da podnese tužbu sudu.

U postupku se shodno primenjuju odredbe zakona o parničnom postupku.

Postupak je hitan.

Revizija je uvek dopuštena.

Tužbe drugih lica

Član 46.

Tužbe iz člana 43. tač. 1, 2, 3. i tačke 5. može podneti Poverenik⁹ i organizacija koja se bavi zaštitom ljudskih prava, odnosno prava određene grupe lica.

Ako se diskriminatorско postupanje odnosi isključivo na određeno lice, tužiocі iz stava 1. ovog člana mogu podneti tužbu samo uz njegov pristanak u pismenom obliku.

Lice koje se svesno izložilo diskriminatorском postupanju, u nameri da neposredno proverі primenu pravila o zabrani diskriminacije u konkretnom slučaju, može podneti tužbu iz člana 43. tač. 1, 2, 3. i tačke 5. ovog zakona.

Lice iz stava 3. ovog člana dužno je da obavesti Poverenika o nameravanoj radnji, osim ako okolnosti to ne dozvoljavaju, kao i da o preduzetoj radnji izvesti Poverenika u pismenom obliku.

Ako lice iz stava 3. ovog člana nije podnelo tužbu, sud ga može saslušati kao svedoka.

Prema licu iz stava 3. ovog člana ne može se isticati prigovor podeljene odgovornosti za štetu koja potiče od akta diskriminacije.

VIII. KAZNENE ODREDBE

Član 52.

Novčanom kaznom od 10.000 do 100.000 dinara kazniće se za prekršaj pravno lice, odnosno preduzetnik, ako u okviru svoje delatnosti, na osnovu ličnog svojstva lica ili grupe lica, odbije pružanje usluge, za pružanje usluge traži ispunjenje uslova koji se ne traže od ostalih lica ili grupa lica, odnosno ako u pružanju usluge neopravdano da prvenstvo drugom licu ili grupi lica (član 17. stav 1).

Novčanom kaznom od 10.000 do 100.000 dinara kazniće se za prekršaj pravno lice odnosno preduzetnik, vlasnik, odnosno korisnik objekta u javnoj upotrebi ili javne površine, ako licu ili grupi lica na osnovu njihovog ličnog svojstva onemogućі pristup tim objektima, odnosno površinama (član 17. stav 2).

Novčanom kaznom od 5.000 do 50.000 dinara kazniće se za prekršaj iz stava 1. ovog člana odgovorno lice u pravnom licu, odnosno u organu javne vlasti, kao i fizičko lice.

Novčanom kaznom od 5.000 do 50.000 dinara kazniće se za prekršaj iz stava 2. ovog člana odgovorno lice u pravnom licu, odnosno u organu javne vlasti, kao i fizičko lice.

ZAKON O PLANIRANJU I IZGRADNJI¹⁰

Član 2.

(...)

40) standardi pristupačnosti jesu obavezne tehničke mere, standardi i uslovi projektovanja, planiranja i izgradnje kojima se osigurava nesmetano kretanje i pristup osobama sa invaliditetom, deci i starim osobama.

Član 5.

Objekti visokogradnje javne i poslovne namene moraju se projektovati i graditi tako da osobama sa invaliditetom, deci i starim osobama omogućava nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad.

Stambene i stambeno-poslovne zgrade sa deset i više stanova moraju se projektovati i graditi tako da se osobama sa invaliditetom, deci i starim osobama omogućava nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad.

Član 30.

Pravila uređenja sadržana u prostornom planu područja posebne namene, prostornom planu jedinice lokalne samouprave i planovima generalne i detaljne regulacije sadrže naročito:

(...)

5) posebne uslove kojima se površine i objekti javne namene čine pristupačnim osobama sa invaliditetom, u skladu sa standardima pristupačnosti;

Član 145.

... izvođenje radova na investicionom održavanju objekta i uklanjanju prepreka za osobe sa invaliditetom, ..., vrše se na osnovu rešenja kojim se odobrava izvođenje tih radova, odnosno promena namene objekta, koje izdaje organ nadležan za izdavanje građevinske dozvole.

2. Izdavanje upotrebne dozvole

Član 158.

Objekat se može koristiti po prethodno pribavljenoj upotrebnoj dozvoli.

Organ nadležan za izdavanje građevinske dozvole izdaje rešenjem upotrebnu dozvolu, u roku od sedam dana od dana prijema nalaza komisije za tehnički pregled kojim je utvrđeno da je objekat podoban za upotrebu.

(...)

Upotrebna dozvola se izdaje kada se utvrdi da je objekat, odnosno deo objekta podoban za upotrebu.

Objekat je podoban za upotrebu ako je: izgrađen u skladu sa građevinskom dozvolom i tehničkom dokumentacijom na osnovu koje se objekat gradi; obezbeđen dokaz o kvalitetu izvedenih radova, odnosno ugrađenog materijala, instalacija i opreme, izdat od strane ovlašćenih organizacija; izvršeno geodetsko snimanje objekta i ako su ispunjeni drugi propisani uslovi.

(...)

Član 206.

Novčanom kaznom od 300.000 dinara kazniće se za prekršaj privredno društvo ili drugo pravno lice koje je investitor objekta ako ne obezbedi pristup objektu osobama sa invaliditetom u skladu sa standardima pristupačnosti (član 5).

Za prekršaj iz stava 1. ovog člana kazniće se i odgovorno lice u privrednom društvu ili drugom pravnom licu, novčanom kaznom od 10.000 do 50.000 dinara.

Zahtev za pokretanje prekršajnog postupka iz st. 1. i 2. ovog člana podnosi nadležni urbanistički inspektor.

Član 210.

Novčanom kaznom od 50.000 do 100.000 dinara ili kaznom zatvora do 30 dana kazniće se za prekršaj odgovorno službeno lice u nadležnom organu uprave ako:

- 1) izda lokacijsku dozvolu protivno ovom zakonu i propisima donetim na osnovu ovog zakona (član 54);
- 2) izda građevinsku dozvolu protivno ovom zakonu i propisima donetim na osnovu ovog zakona (čl. 135. i 136);
- 3) izda upotrebnu dozvolu protivno propisima (član 158).

Za ponovljeni prekršaj iz stava 1. ovog člana učiniocu će se izreći novčana kazna i kazna zatvora do 30 dana.

PRAVILNIK O USLOVIMA ZA PLANIRANJE I PROJEKTOVANJE OBJEKATA U VEZI SA NESMETANIM KRETANJEM DECE, STARIH, HENDIKEPIRANIH I INVALIDNIH LICA¹¹

¹¹ Službeni glasnik RS br. 18/97

I UVODNE ODREDBE

Član 1.

Ovim pravilnikom razrađuju se urbanističko-tehnički uslovi (u daljem tekstu: uslovi) za planiranje prostora javnih saobraćajnih i pešačkih površina, prilaza do objekata i projektovanje objekata (stambenih, objekata za javno korišćenje i dr.), kao i posebnih uređaja u njima, kojima se obezbeđuje nesmetano kretanje dece, starih, hendikepiranih i invalidnih lica (u daljem tekstu: lica sa posebnim potrebama u prostoru).

Član 2.

Objekti za javno korišćenje, u smislu ovog pravilnika jesu: bolnice, domovi zdravlja, škole, domovi za stare, rehabilitacioni centri, sportski i rekreativni objekti, banke, pošte, poslovni objekti, saobraćajni terminali, objekti za potrebe državnih organa i organa teritorijalne autonomije i lokalne samouprave i drugi objekti.

II. USLOVI ZA PLANIRANJE PROSTORA I PROJEKTOVANJE OBJEKATA ZA LICA SA POSEBNIM POTREBAMA U PROSTORU

Javne saobraćajne i pešačke površine

1. Trotoari i pešačke staze

Član 3.

Trotoari i pešačke staze, pešački prelazi, mesta za parkiranje i druge površine u okviru ulica, trgova, šetališta, parkova i igrališta po kojima se kreću lica sa posebnim potrebama u prostoru su međusobno povezani i prilagođeni za orijentaciju i sa nagibima koji ne mogu biti veći od 5% (1:20), a izuzetno 8,3% (1:12).

Najviši poprečni nagib uličnih trotoara i pešačkih staza upravno na pravac kretanja iznosi 2%.

Šetališta u okviru javnih zelenih i rekreativnih površina su dobro osvetljena, označena i sa obezbeđenim mestima za odmor sa klupama duž pravca kretanja; klupe treba da imaju sedišta na visini od približno 45 cm i rukohvate na visini od približno 70 cm iznad nivoa šetne staze, pored klupa se obezbeđuje prostor površine 110x140 cm za smeštaj invalidskih kolica.

Član 4.

Radi nesmetanog kretanja lica u invalidskim kolicima širina uličnih trotoara i pešačkih staza iznosi najmanje 180 cm, a izuzetno 120 cm, dok širina

prolaza između nepokretnih prepreka iznosi najmanje 90 cm. Površina šetališta je čvrsta, ravna i otporna na klizanje. Na trgovima ili na drugim velikim pešačkim površinama, kontrastom boja i materijala obezbeđuje se uočljivost glavnih tokova i njihovih promena u pravcu.

Član 5.

U koridoru osnovnih pešačkih kretanja ne postavljaju se stubovi, reklamni panoi ili druge prepreke, a postojeće prepreke se vidno obeležavaju. Delovi zgrada kao što su balkoni, erkeri, viseći reklamni panoi i sl., kao i donji delovi krošnji drveća, koji se nalaze neposredno uz pešačke koridore, uzdignuti su najmanje 250 cm u odnosu na površinu po kojoj se pešak kreće.

2. Pešački prelazi

Član 6.

Mesto pešačkog prelaza je označeno tako da se jasno razlikuje od podloge trotoara.

Pešački prelaz je postavljen pod pravim uglom prema trotoaru. Pešačke prelaze opremljene svetlosnim signalima na kojima kolovoz prelazi veći broj slepih osoba ili osoba sa oštećenim vidom potrebno je opremiti i posebnom zvučnom signalizacijom, a na mestima gde kolovoz prelazi veći broj dece (obdanište, škola i sl.) pešačke prelaze je potrebno opremiti svetlosnom signalizacijom sa najavom i zvučnom signalizacijom.

Prolaz kroz pešačko ostrvo u sredini kolovoza izvodi se bez ivičnjaka, u nivou kolovoza i u širini pešačkog prelaza, a najmanje 180 cm i dužine najmanje 150 cm, odnosno u širini pešačkog ostrva.

Za savladavanje visinske razlike između trotoara i kolovoza mogu se koristiti zakošeni ivičnjaci, sa širinom zakošenog dela od najmanje 45 cm i maksimalnim nagibom zakošenog dela od 20% (1:5).

3. Mesta za parkiranje

Član 7.

Mesta za parkiranje vozila koja koriste lica sa posebnim potrebama u prostoru predviđaju se u blizini ulaza u stambene zgrade, objekata za javno korišćenje i drugih objekata i označavaju se znakom pristupačnosti.

Najmanja širina mesta za parkiranje vozila sa posebnim potrebama u prostoru iznosi 350 cm.

Pod uslovima iz stava 1. ovog člana predviđa se:

- 1) za javne garaže, javna parkirališta, kao i parkirališta uz objekte za javno korišćenje i veće stambene zgrade, najmanje 5% mesta od ukupnog broja mesta za parkiranje;
- 2) na parkiralištima sa manje od 20 mesta koja se nalaze uz ambulantu, apoteku, prodavnicu prehrambenih proizvoda, poštu, restoran i dečji vrtić, najmanje jedno mesto za parkiranje;
- 3) na parkiralištima uz benzinske pumpe, restorane i motele pored magistralnih i regionalnih puteva 5% mesta od ukupnog broja mesta za parkiranje, ali ne manje od jednog mesta za parkiranje;
- 4) na parkiralištima uz domove zdravlja, bolnice, domove starih i druge veće zdravstvene i socijalne ustanove, kao i druge objekte koji pretežno služe licima sa posebnim potrebama u prostoru, najmanje 10% mesta od ukupnog broja mesta za parkiranje.

4. Stajališta javnog prevoza

Član 8.

Na stajalištima javnog prevoza, predviđa se plato (peron) za pešake širine najmanje 200 cm, a na stajalištima u blizini školskih objekata, kao i na stajalištima podzemne i prigradske železnice, plato za pešake širine najmanje 300 cm.

Visina platoa (perona) odgovara visini prvog ulaznog stepenika vozila javnog prevoza ili poda vagona, a kada se koriste vozila sa visokim prvim stepenikom, na visini koja je do 18 cm niža od prvog stepenika vozila.

Visoka tehnička škola strukovnih studija

Osnovni sud u Zrenjaninu

Fotografije: Udruženje paraplegičara Banata

Crveni krst

Gradska kuća

Dom zdravlja Dr. Boško Vrebalov, 4 jul

Mesna zajednica "Nikola Tesla"

Zavod za javno zdravlje/ Medicina rada

Hemijsko-prehrambena i tekstilna škola "Uroš Predić"

Medicinska škola

Autobuska stanica Zrenjanin

Specijalistička poliklinika

Centralna apoteka

Narodno pozorište "Toša Jovanović"

Opšta bolnica "Đorđe Joanović"

Ulica Nemanjina (parking mesto za osobe sa invaliditetom)

Dečiji dispanzer

Prilazi do objekta

Član 9.

Prilaz do objekta predviđa se na delu objekta čiji je prizemni deo u nivou terena ili je manje uzdignut u odnosu na teren.

Savladavanje visinske razlike između pešačke površine i prilaza do objekta vrši se:

- 1) rampama za pešake i invalidskim kolicima, za visinsku razliku do 76 cm;
- 2) spoljnim stepenicama, stepeništem i podiznim platformama, za visinsku razliku veću od 76 cm.

1. Rampe za pešake i invalidska kolica

Član 10.

Savladavanje visinskih razlika do 76 cm između dve pešačke površine i na prilazu do objekta vrši se primenom rampi tako da:

- 1) nagib rampe nije veći od 1:20, a izuzetno može iznositi 1:12 za kratka rastojanja; najveća dozvoljena ukupna dužina rampe u posebnom slučaju iznosi 15 m; rampe duže od 6 m, a najviše do 9 m u slučaju da su manjeg nagiba, razdvajaju se odmorištima najmanje dužine 150 cm (izuzetno 140 cm);
- 2) najmanja čista širina rampe za jednosmeran prolaz iznosi 90 cm;
- 3) su rampe zaštićene sa spoljnih strana ivičnjacima visine 5 cm, širine 510 cm i opremljene sa obe strane dvovisinskim rukohvatima podesnog oblika za prihvatanje na visini od 70 cm, odnosno 90 cm; rukohvati treba da budu neprekidni i da se protežu najmanje 30 cm ispred početka i iza završetka rampe; rukohvat treba da bude dobro pričvršćen za zid (nosač), a završeci rukohvata da budu okrenuti prema zidu, odnosno prema nosaču; boja šipke treba da bude u kontrastu sa bojom pozadine;
- 4) je površina rampe čvrsta, ravna i otporna na klizanje; ako su rampe predviđene za učestalo korišćenje od strane lica sa oštećenim vidom, površine rampi mogu biti u bojama koje su u kontrastu sa podlogom;
- 5) se za savladavanje većih visinskih razlika mogu u posebnim slučajevima iz tačke 1. ovog člana primeniti dvokrake rampe sa odmorištem između suprotnih krakova, obezbeđene ogradom, rukohvatima ili zidovima.

2. Stepenice i stepeništa

Član 11.

Stepenice i stepeništa prilagođavaju se korišćenju lica sa posebnim potrebama u prostoru tako da:

- 1) najmanja širina stepenišnog kraka bude 120 cm;
- 2) je najmanja širina gazišta 30 cm, a najveća dozvoljena visina stepenika 15 cm;
- 3) čela stepenika u odnosu na površinu gazišta budu blago zakošena, bez izbočina i zatvorena;
- 4) je površina čela stepenika u kontrastnoj boji u odnosu na boju gazišta;
- 5) između odmorišta i stepenika na dnu i vrhu stepeništa postoji kontrast u bojama;
- 6) pristup stepeništu, zaštitne ograde sa rukohvatima i površinska obrada gazišta ispunjavaju uslove predviđene za rampe iz člana 10. ovog pravilnika;
- 7) površina poda na udaljenosti od najmanje 50 cm od početka silaznog kraka stepeništa ima različitu taktilnu i vizuelnu obradu u odnosu na obradu podesta;
- 8) stepenik u dnu stepenišnog kraka bude uvučen u odnosu na površinu kojom se kreću pešaci ispred spomenutog kraka.

3. Podizne platforme

Član 12.

Savladvanje visinskih razlika do visine od 90 cm, u slučaju kada ne postoji mogućnost savlađivanja ove razlike rampama, stepenicama i stepeništem vrši se podiznim platformama.

Podizna platforma predviđa se kao plato veličine najmanje 110x140 cm sa pogonskim mehanizmom, ograđena zaštitnom ogradom, presvučena i opremljena materijalom koji ne klizi i opremljena prekidačima za poziv i sigurnosnim uređajem.

Stambene zgrade i objekti za javno korišćenje

1. Kretanje u zgradama

Član 13.

Ulaz u zgradu prilagođava se korišćenju lica sa posebnim potrebama u prostoru, tako da:

- 1) ispred ulaznih vrata bude ravan pešački plato dimenzija najmanje 150x150 cm;

2) je svetla širina ulaznih vrata najmanje 90 cm, a kod objekata u kojima je učestalo kretanje invalidnih lica, najmanje 183 cm; najmanja dubina vetrobranskog prostora, ako se ovakav prostor predviđa za slučaj da se spoljna i unutrašnja vrata otvaraju u istom smeru iznosi 210 cm, a za slučaj da se i jedna i druga vrata otvaraju prema prostoru vetrobrana iznosi najmanje 300 cm;

3) se vetrobranski prostor produžava prema unutrašnjem delu zgrade za najmanje 91 cm od ravni unutrašnjih vrata;

4) se omogućava automatsko otvaranje vrata pomoću "kontakt" tepiha postavljenog s obe strane vrata u dužini od po 152 cm, ako je predviđen takav način otvaranja vrata;

5) je pod vetrobrana u nivou ulaznog hola, odnosno stepenišnog prostora zgrada, a ukoliko se visinske razlike podova ne mogu izbeći, one se savladavaju pomoću ravnog podesta u nivou poda vetrobrana koji je dugačak najmanje 150 cm i rampe, odnosno stepenica, podloga mora biti otporna prema klizanju, a otirači su od čvrstog materijala, postavljeni tako da njihova površina bude u nivou poda;

6) su sve staklene pregrade od nelomljivog stakla i obezbeđene fizičkom zaprekom na visini od 90 cm i označene bojom na visini od 140 do 160 cm;

7) ulaz u zgradu bude natkriven uvlačenjem u objekat ili pomoću nadstrešnice, i dovoljno uočljiv za osobe oštećenog vida.

Ako zgrada ima više spoljnih ulaza, uslove iz stava 1. ovog člana mora ispunjavati najmanje jedan ulaz, koji se označava znakom pristupačnosti licima sa posebnim potrebama u prostoru.

Član 14.

Za nesmetano kretanje lica sa posebnim potrebama u prostoru projektuju se pešački prilazi i hodnici koji imaju širinu od najmanje 180 cm (izuzetno 195 cm) za dvosmerno kretanje, a najmanje 90 cm za jednosmerno kretanje u prolazima na kraćim rastojanjima.

Ako objekat ima više hodnika ili prolaza do iste tačke, uslove iz stava 1. ovog člana mora ispunjavati najmanje jedan od njih, koji se označava znakom pristupačnosti licima sa posebnim potrebama u prostoru.

Član 15.

Savladavanje etažnih visinskih razlika vrši se unutrašnjim stepenicama i stepeništima, rampama i liftovima.

Unutrašnje stepenice i stepeništa ispunjavaju uslove iz člana 11. ovog pravilnika.

Za savladavanje etažnih visinskih razlika koriste se prvenstveno dvokrake i višekrake stepenice, iste dubine i visine kroz sve etaže u zgradi.

Član 16.

Za povezivanje dve ravne komunikacijske površine sa visinskom razlikom do 76 cm, pored stepenica mogu se projektovati rampe koje ispunjavaju uslove iz člana 10. ovog pravilnika.

Član 17.

Savladavanje etažnih visinskih razlika u stambenim zgradama i objektima za javno korišćenje, vrši se putem liftova, tako da:

- 1) prilaz liftu na nivou ulaza u zgradu ima slobodan prostor dimenzija najmanje 150x200 cm pri čemu je podna površina na udaljenosti od najmanje 50 cm od vrata lifta različite taktilne i vizuelne obrade u odnosu na okolnu podnu površinu;
- 2) su unutrašnje dimenzije kabine lifta najmanje 110x140 cm;
- 3) vrata kabine lifta, koja su smičuća ili se otvaraju prema spoljnoj strani, imaju širinu čistog otvora najmanje 80 cm i obojena su kontrastnom bojom u odnosu na boju okolnog zida;
- 4) preklopno sedište u kabini bude postavljeno na visini od 50 cm i opremljeno sa dve strane, rukohvatom na visini od 90 cm;
- 5) komande (dugmad) budu postavljene na visini od 90 do 120 cm od poda, a unutar kabine na udaljenosti 40 cm od ugla kabine; sve komande su izvedene sa reljefnim oznakama i kontrastnim bojama u odnosu na podlogu, s tim što je komanda nivoa ulaza u zgradu različita po dodiru i boji od ostalih komandi na kontrolnoj tabli;
- 6) lift ima zvučnu i vizuelnu signalizaciju za označavanje sprata na koji lift stiže;
- 7) je podešeno dovoljno trajanje otvaranja vrata u punoj širini i mogućnost kontrole otvaranja vrata pomoću odgovarajućeg uređaja, ako je predviđeno automatsko otvaranje i zatvaranje vrata;
- 8) je pod kabine lifta otporan na klizanje i osvetljenje kabine omogućava zadovoljavajuću vidljivost bez refleksije.

U objektu, odnosno ulazu u objekat koji ima više liftova, najmanje jedan od njih treba da ispunjava uslove iz stava 1. ovog člana i označava se znakom pristupačnosti licima sa posebnim potrebama u prostoru.

Član 18.

Za savladavanje visinskih razlika do 90 cm u stambenim zgradama i objektima za javno korišćenje, ako nije moguća primena stepenica i stepeništa ili rampi, primenjuju se podizne platforme koje ispunjavaju uslove iz člana 12. ovog pravilnika.

Za savladavanje visinskih razlika između spratova mogu se izuzetno primenjivati posebni liftovi u obliku sedišta ili platforme, koji se kreću po šinama preko krakova stepeništa tzv. "eskaliftovi".

Član 19.

Širina vrata za nesmetan prolaz invalidskih kolica je najmanje 76 cm. Vrata širine 85-90 cm predviđaju se ako postoji potreba okretanja kolica u dovratniku, ako su vrata blizu praga, ili su ulazna vrata na javnim zgradama, odnosno ako postoji veći protok ljudi.

Slobodna manevarska površina na prilazu vratima ima širinu od najmanje 120 cm, a u slučaju uskih prostora, predviđaju se smičuća vrata.

U stambenim zgradama i objektima za javno korišćenje mogu se predvideti automatska vrata i klizajuća automatska vrata.

Kvaka i ključaonica su na visini od približno 80 cm od poda.

Ivica vrata na strani na kojoj se nalazi kvaka udaljena je najmanje 50 cm od ugla prostorije, odnosno od izbočine na zidu ili druge prepreke postavljene uspravno na ravan vrata, a ukoliko su vrata automatska treba da budu opremljena vertikalnom kvakom koja se povlači nadole, dužine najmanje 30 cm, koja se lako hvata i čiji najniži kraj leži približno na visini od 80 cm iznad donje ivice vrata.

Vrata su vizuelno lako uočljiva i obeležena na način predviđen u članu 13. ovog pravilnika.

Član 20.

Prilikom ugrađivanja fiksnih elemenata nameštaja obezbeđuju se koridori za kretanje širine najmanje 90 cm.

Podovi u stambenim i drugim prostorijama ne mogu imati visinske razlike niti druge prepreke (pragove), a ako ih imaju one ne mogu biti više od 2 cm i moraju biti zaobljenih ivica.

2. Korišćenje pojedinih prostorija u zgradama

Član 21.

Hodnici, predsoblja i druge pomoćne prostorije su širine najmanje 150 cm i dužine 200 cm bez opreme.

Svi prolazi između soba su bez pragova odnosno drugih visinskih razlika. Spavaće, dnevne sobe i prostor za obedovanje i rad u dnevnoj sobi u stanovima za invalide su najmanje površine od 9 kvm, a dužina kraće stranice je najmanje 240 cm.

Slobodan prostor oko kuhinjske opreme u stanovima koje koriste osobe u invalidskim kolicima, treba da dozvoljava manevrisanje kolicima, što se obezbeđuje na sledeći način:

- 1) slobodan prostor između ivica kuhinjskih elemenata i zida iznosi najmanje 140 cm;
- 2) korišćenjem specijalnih kuhinjskih elemenata koji omogućavaju podvlačenje invalidskih kolica i pristup do radnih površina, sudopera i štednjaka;
- 3) radi lakšeg premeštanja kuhinjskih aparata i posuda, elementi u kuhinji postavljaju se u obliku slova G, P ili paralelnom obliku II.

Pri projektovanju sanitarnih prostorija u objektima za javno korišćenje i stanovima namenjenim licima sa posebnim potrebama u prostoru obezbeđuje se potreban prostor za nesmetan pristup invalidskim kolicima do pojedinih sanitarnih uređaja.

Oprema sanitarnih prostorija treba da bude jednostavna i pristupačna za korišćenje. U sanitarnim objektima mora biti ugrađen alarmni uređaj.

Član 22.

Otvori za vrata i prozore, kao i ograde na balkonima i terasama u prostorijama koje se nalaze u objektima za javno korišćenje i stanovima koja koriste lica sa posebnim potrebama u prostoru, projektuju se tako da:

- 1) su svetle širine svih unutrašnjih i balkonskih vrata najmanje 81 cm, a ulaznih najmanje 91 cm;
- 2) nema pragova viših od 2 cm, što isto važi i za balkonska vrata;
- 3) vrata, ako su zastakljena, budu od nelomljivog stakla ili zaštićena rešetkom, a ako je staklo lomljivo, onda vrata smeju biti zastakljena od visine 80 cm od poda pa naviše;
- 4) vrata budu postavljena na šarke u uglovima prostorije;
- 5) treba izbegavati postavljanje vrata tako da se otvaraju prema hodnicima ili prostorima u kojima postoji cirkulacija ljudi.

- 6) se velike staklene površine u blizini veoma prometnih prostora obeležavaju približno ispod nivoa oka, obojenom trakom ili ramom;
- 7) se prozorski parapet postavlja na najviše 80 cm od nivoa poda;
- 8) se prozori lako otvaraju i zatvaraju, a kvake na njima se postavljaju u visini od 90 do 120 cm od poda;
- 9) ograda na balkonima i terasama u stanovima za osobe u invalidskim kolicima omogućava pogled u području 30 cm od poda pa naviše, a ukoliko ograda nije transparentna, visina netransparentnog dela ne sme prelaziti 90 cm.

Član 23.

Uređaji za upravljanje i regulaciju instalacija u zgradi (sklopke, priključnice i interfon i dr.) projektuju se tako da:

- 1) se interfon postavlja na visini od 120 cm od poda;
- 2) se prekidač za svetlo i zvonce postavlja na visini od 90 cm od poda;
- 3) se utičnice za stetiljku, televizor, telefon i druge uređaje postavljaju na visini od 40 cm od poda;
- 4) se utičnice u kuhinji iznad radne ploče postavljaju na visini od 100 cm od poda;
- 5) se utičnice iznad kreveta postavljaju na visini od 80 cm od poda;
- 6) se potezni alarm i potezni prekidač postavljaju da potezač doseže do visine od 60 do 70 cm od poda;
- 7) se svi uređaji postavljaju na udaljenosti od 40 cm od uglova sobe;
- 8) se svi vodovodni priključci kao i odvod otpadne vode izvode do visine od 100 cm od poda;
- 9) radi lakšeg uočavanja, svi uređaji budu u kontrastnim bojama prema podlozi, a informacije na njima reljefne za čitanje dodirrom;
- 10) se sklopke za automatsko otvaranje vrata postavljaju da se vrata pri otvaranju ne nalaze na putu invalidskim kolicima i drugim pomagalima za hodanje, kao i dečjim kolicima;
- 11) kvake omogućavaju lak prihvata i okretanje, kako bi ih mogle koristiti i osobe sa ograničenom snagom u rukama i šakama.

Član 24.

U ulazima stambenih zgrada sandučići za prijem pošte postavljaju se na visini od 100 do 120 cm od poda.

3. Posebni uslovi za pojedine objekte i elemente opreme

Član 25.

Pri projektovanju bolnica, domova zdravlja, domova za stare, rehabilitacionih centara, domova za odmor i sl. u prostorijama u kojima se predviđa boravak lica sa posebnim potrebama u prostoru, pored uslova predviđenih ovim pravilnikom, potrebno je predvideti:

- 1) prazan prostor uz krevet veličine najmanje 160x100 cm;
- 2) kupatilo uz sobu;
- 3) sobu opremljenu alarmnim uređajem;
- 4) sobu označenu znakom pristupačnosti na visini od 140 do 160 cm od poda.

Na svakoj etaži najmanje jedna soba mora da ispunjava navedene uslove.

Član 26.

U poslovnim objektima, visina šaltera i prodajnih punktova prilagođava se potrebama lica sa posebnim potrebama u prostoru i iznosi 80 cm od poda, a ako u objektu postoji više punktova ili šaltera ili drugih elemenata opreme za rad sa strankama, obezbeđuje se najmanje jedan punkt koji ispunjava taj uslov.

U objektima za javno korišćenje u kojima se kretanje pešaka usmerava ogradom, širina pristupnog koridora iznosi najmanje 90 cm.

Član 27.

U bioskopima, kongresnim salama, stadionima i sličnim objektima, za potrebe lica u invalidskim kolicima predviđaju se posebna mesta za smeštaj invalidskih kolica, čije su dimenzije najmanje 90x140 cm, s tim da je pod izveden bez nagiba, od materijala otpornog na klizanje. Ova mesta se predviđaju pored prolaza odnosno u blizini ulaza i vidno su obeležena, a mogu biti i grupisana.

Član 28.

U javnim sportskim i rekreativnim objektima, kupalištima i igralištima za potrebe lica sa posebnim potrebama u prostoru predviđaju se posebno označene kabine za presvlačenje, čije su minimalne dimenzije 140x160 cm, sa vratima širokim najmanje 81 cm koja se otvaraju prema spoljnoj strani, a opremljene su odgovarajućim alarmnim uređajem i uređajem za prinudno otvaranje vrata sa spoljne strane i u kojima postoji vešalica za odeću na visini od 140 cm, da nema ivica na podu koje su više od 2 cm, od čega se

izuzima obrada ivice bazena za plivanje, u dužini od najmanje 150 cm sa bankinom visine 50 cm a širine 30 - 40 cm.

Član 29.

Javne telefonske govornice koje su prilagođene potrebama lica sa posebnim potrebama u prostoru ispunjavaju sledeće uslove:

1) pod kabine, odnosno prostora u neposrednoj blizini telefonskog aparata je na visini najviše 2 cm u odnosu na pristupni pešački plato čije su dimenzije 150x150 cm, a ako je visinska razlika do 8 cm u odnosu na pristupni pešački plato, potrebno je pristup obezbediti rampom.

2) ako je telefonski aparat smešten u kabini, dimenzije kabine su 90x110 cm, a vrata kabine se otvaraju prema spoljnoj strani i imaju širinu najmanje 80 cm;

3) telefonski aparat je postavljen na visini od 100 do 120 cm;

4) u neposrednoj blizini aparata, odnosno u kabini je postavljeno preklapno sedište na visini od 50 cm.

Drugi uređaji i oprema za PTT saobraćaj projektuju se na visini od 100 do 120 cm od poda.

Član 30.

U javnim WC-ima i WC-ima u objektima za javno korišćenje (hotelima, restoranima sa više od sto mesta, domovima zdravlja, školama, fakultetima, i dr.) u kojima je obavezno izvođenje četiri ili više kabina, najmanje po jedna kabina u muškom i ženskom delu WC-a projektuje se u skladu s uslovima iz ovog pravilnika.

Kabina se projektuje tako da:

1) ulazna vrata u kabinu budu širine 90 cm;

2) se u kabini predvide vešalice za odeću na visini od 120 cm od poda;

3) se na ulaznim vratima kabine postavlja znak pristupačnosti na visini od 140 do 160 cm.

4. Sistemi za orijentaciju

Član 31.

Znakovi i table za obaveštavanje i natpisne ploče (u daljem tekstu: znakovi su vidljivi, čitljivi i prepoznatljivi. Znakovi u smislu stava 1. ovog člana su:

1) znakovi za orijentaciju (skice, planovi, makete i dr.);

2) putokazi;

3) funkcionalni znakovi, kojima se daju obaveštenja o nameni pojedinih prostora (parkirališta, garaže, liftovi, sanitarne prostorije i dr.).

Znakovi na zidovima se postavljaju na visini od 140 cm do 160 cm iznad nivoa poda ili tla, a ako to nije moguće, mora se obezbediti da tekst odgovara rastojanju pogodnom za čitanje.

Znakovi su dobro učvršćeni, a radi otklanjanja refleksije, mogu biti reljefni - izbočeni i pravilno postavljeni u odnosu na izvor svetlosti.

Visina slova na znakovima ne sme biti manja od 1,5 cm za unutrašnju upotrebu, odnosno 10 cm za spoljašnju upotrebu.

Član 32.

Prepoznavanje vrata, stepenica, rampi, liftova i prolaza, opreme za protivpožarnu zaštitu, opreme za spasavanje i puteva za evakuaciju vrši se upotrebom kontrastnih boja odgovarajućim osvetljenjem i obradom zidova i podova.

Radi poboljšanja prijema zvuka za osobe koje koriste slušne aparate, u javnim prostorijama se mogu postavljati indukzione petlje, bežični infracrveni sistemi ili druga tehnička sredstva za pojačanje zvuka.

III. PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 33.

Prilikom rekonstrukcije postojećih objekata primenjuju se odredbe ovog pravilnika ako to dozvoljava lokacija, konstrukcija i drugi uslovi građana.

Član 34.

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije".

STRATEGIJA UNAPREĐENJA POLOŽAJA OSOBA SA INVALIDITETOM U REPUBLICI SRBIJI (2007 - 2015)¹²

Strateški cilj koji ovaj dokument postavlja je unapređenje položaja osoba sa invaliditetom do pozicije ravnopravnih građana koji uživaju sva prava i odgovornosti.

U skladu sa postavljenim okvirima, plan je da se do 2015. godine ispune sledeći opšti ciljevi:

1. Pitanje položaja osoba sa invaliditetom ugraditi u opšte razvojne planove uz izgradnju institucionalnog okvira i operacionalizaciju multisektorske i multiresorne saradnje na aktivnostima planiranja i praćenja politika u ovoj oblasti;
2. Razviti efikasnu pravnu zaštitu, uz razvijene i sprovedene planove prevencije i sprečavanja diskriminacije osoba sa invaliditetom, kao i planove senzibilizacije društva po pitanjima invalidnosti;
3. Socijalne, zdravstvene i druge usluge bazirane na pravima i potrebama korisnika načiniti dostupnim, u skladu sa savremenim međunarodno-prihvaćenim metodama procene invalidnosti i potreba;
4. Razviti politike mera i primeniti programe, naročito u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, rada i stanovanja, koji osobama sa invaliditetom pružaju jednake mogućnosti i podstiču samostalnost, lični razvoj i aktivan život u svim oblastima;
5. Osobama sa invaliditetom osigurati pristup izgrađenom okruženju, pristupačnom prevozu, informacijama, komunikacijama i uslugama namenjenim javnosti, a kroz razvoj i sprovođenje plana uklanjanja barijera i izgradnje pristupačnih objekata i usluga;
6. Osigurati osobama sa invaliditetom adekvatan standard življenja i socijalnu sigurnost.

PRINCIPI NA KOJIMA SE ZASNIVA STRATEGIJA

1. Poštovanje dostojanstva, individualna autonomija, samostalnost osoba sa invaliditetom, uključujući pravo da osobe sa invaliditetom donose odluke o sopstvenom životu:
 - Osobe sa invaliditetom imaju slobodu uticaja na odluke i izbor koji utiče na njihove živote.
2. Nediskriminacija:
 - Borba protiv diskriminacije i marginalizacije – povećanje jednakih mogućnosti za osobe sa invaliditetom kroz obezbeđivanje pristupa osnovim pravima, uslugama i resursima.

3. Puno i efektivno učešće i uključenost osoba sa invaliditetom u sve oblasti društvenog života:
 - Veće učešće i socijalna uključenost – programi, usluge i objekti treba da budu na raspolaganju osobama sa invaliditetom i potpuno pristupačni.
4. Poštovanje različitosti i prihvatanje invalidnosti kao dela ljudske raznovrsnosti i humanosti:
 - Priznavanje i pružanje podrške različitosti – znanje i životno iskustvo, kao i doprinos koji osobe sa invaliditetom mogu da daju društvu, treba da budu priznati i vrednovani, i da se odražavaju kroz politiku Vlade.
5. Jednake mogućnosti bazirane na jednakim pravima:
 - Osobe sa invaliditetom imaju ista prava kao i ostali građani i stoga moraju imati jednake mogućnosti da ta prava i ostvare (učesće u društvenom, kulturnom, ekonomskom i političkom životu zajednice, kao i pristup svim strukturama, procesima i resursima kako bi se navedene mogućnosti i ostvarile).
6. Pristupačnost:
 - Izgradnja pristupačnog društva uklanjanjem barijera – rešavanje pitanja pristupačnosti i mobilnosti u kontekstu jednakih mogućnosti i prava na učešće.
7. Jednakost muškaraca i žena:
 - Ugrađivanje rodne ravnopravnosti u politike – naročito značajno kada se radi o najugroženijim grupama kao što su osobe sa invaliditetom.
8. Poštovanje razvojnih kapaciteta dece sa invaliditetom i poštovanje prava dece da razviju sopstveni identitet.

POSEBNI CILJ 5: Unaprediti sistem podrške i usluga usmerenih ka korisniku u skladu sa njegovim potrebama.

MERE:

5.6 Osigurati pristupačnost socijalnim, zdravstvenim i drugim uslugama u arhitektonskom, organizacionom i programskom smislu – prostor bez barijera, mobilni servisi, fleksibilno radno vreme, prilagođeni formati informacija, edukovani pružaoci usluga, kao i uključivanje novih tehnologija;

POSEBNI CILJ 12: Povećati uključenost osoba sa invaliditetom u zajednicu stvaranjem uslova za učešće u kulturnom i sportsko-rekreativnom životu i slobodnim aktivnostima.

MERE:

12.1 Obezbediti razvoj i primenu svih tehničkih i tehnoloških formata u televizijskim programima, filmovima, pozorišnim, sportskim, turističkim i drugim sadržajima za nesmetano praćenje od strane svih osoba sa invaliditetom;

12.2 Obezbediti da kulturne, sportske i turističke usluge postanu dostupne za osobe sa invaliditetom;

(...)

12.6 Osigurati da osobe sa invaliditetom imaju mogućnost organizovanja i učešća u kulturnim i sportskim aktivnostima specifičnim za osobe sa invaliditetom i u tom cilju razvijati i primenjivati odgovarajuće programe kroz koje bi osobe sa invaliditetom dobijale adekvatnu podršku;

12.7 Osigurati da deca sa invaliditetom imaju jednak pristup učešću u igri, kulturnim, rekreativnim, sportskim i aktivnostima u slobodno vreme, uključujući aktivnosti koje se odvijaju u sklopu obrazovnog sistema.

OPŠTI CILJ 5: Osobama sa invaliditetom osigurati pristup izgrađenom okruženju, pristupačnom prevozu, informacijama, komunikacijama i uslugama namenjenih javnosti, a kroz razvoj i sprovođenje plana uklanjanja barijera i izgradnje pristupačnih objekata i prostora, usluga, informacija i komunikacija

Prema socijalnom modelu, pristupačnost nije samo čin ili stanje već je sloboda izbora da se uđe, pristupi, komunicira ili na neki drugi način koristi osnovno ljudsko pravo. Zbog toga se problem pristupačnosti ne tiče samo uklanjanja fizičkih barijera, već zahteva od kreatora politike da razviju sistemski rešenja koja pojam **pristupačnosti** posmatraju kao deo pojma **pristup**, gde je prostorna pristupačnost samo element celokupnog prava na pristup i učešće svih građana, pa tako i osoba sa invaliditetom.

Razvijanje pristupa prvenstveno zahteva identifikaciju i uklanjanje barijera koje postoje u društvu (barijere se mogu razvrstati na arhitektonske, informacijsko-komunikacijske i socijalno-ekonomske barijere).

Drugi obavezni korak bi bio sistemsko uključivanje pitanja pristupa tako da se novi programi, planovi i projekti razvijaju sa ugrađenom

komponentom pristupačnosti, u skladu sa principom „Univerzalni dizajn“ i „Dizajn za sve“ kako u sferi fizičkog okruženja, transporta i komunikacija, tako i sferi dizajniranja roba i usluga od opšteg značaja.

U arhitektonskom smislu to bi značilo obavezu primene principa „Univerzalnog dizajna“ već u fazi projektovanja uz zabranu izdavanja upotrebne dozvole objektima koji nisu pristupačni. Isti princip se odnosi i na prevoz.

U programskom smislu vezano za usluge koje se pružaju kroz zdravstvene, obrazovne, ekonomske i socijalne programe, neophodno je uključivanje pitanja pristupa osoba sa invaliditetom, kroz prepoznavanje osoba sa invaliditetom kao integralnog dela korisničke grupe prilikom kreiranja programa i poštovanja prava na pristup i učešće, kao elementa sistema kontrole kvaliteta.

Takođe, to zahteva kreiranje i primenu inovacija, novih tehnologija i korišćenje najboljih praksi iz sveta i okruženja.

U okviru ovog zadatka postavljeni su sledeći posebni ciljevi i mere:

POSEBNI CILJ 13: Obezbediti da svi novi javni i objekti otvoreni za javnost, saobraćajna infrastruktura i objekti u funkciji javnog prevoza putnika u svim granama saobraćaja, budu pristupačni za osobe sa invaliditetom.

MERE:

13.1 Promovisati i edukovati javnost i stručnjake o konceptu pristupačnosti –univerzalni dizajn, odnosno pristup za sve, u cilju prevencije stvaranja novih barijera i diskriminacije;

13.2 Dosledno primenjivati propise koji predviđaju obaveznu primenu standarda pristupačnosti, vršiti nadzor nad primenom tih propisa i izricati sankcije prekršiocima;

13.3 Podsticati osnivanje i razvoj organa i institucija koji će se baviti pitanjima pristupačnosti i promocijom principa „Univerzalnog dizajna“.

POSEBNI CILJ 14: Postepena i kontinuirana adaptacija postojećih javnih objekata i saobraćajne infrastrukture i prevoznih sredstava u javnom prevozu putnika u svim granama saobraćaja, kako bi postali pristupačni za osobe sa invaliditetom.

MERE:

14.1 Obezbediti finansijska sredstva za uklanjanje barijera u svim javnim službama, javnim objektima, saobraćajnoj infrastrukturi i prevoznim sredstvima u javnom prevozu putnika u svim granama saobraćaja;

14.2 Izrada akcionih planova za rekonstrukciju postojećih objekata i infrastrukture, po listi prioriteta i postepena kontinuirana i sistematična zamena postojećih nepristupačnih prevoznih sredstava u javnom prevozu putnika u svim granama saobraćaja, novim pristupačnim;

14.3 Razvoj i primena principa paralelnog koloseka u organizaciji javnog prevoza za osobe sa invaliditetom, pored uvođenja novih pristupačnih prevoznih sredstava u javnom prevozu putnika u svim granama saobraćaja.

POSEBNI CILJ 15: Obezbediti pristupačnost informacija, komunikacija i usluga uključujući primenu informacijskih i komunikacijskih tehnologija kao i drugih naučnih dostignuća u cilju stvaranja jednakih mogućnosti i unapređenja položaja osoba sa invaliditetom.

MERE:

15.1 Podržati istraživanja, razvoj, proizvodnju i primenu novih informaciono-komunikacijskih tehnologija u cilju bolje pristupačnosti i pristupa informacijama i komunikacijama za osobe sa invaliditetom;

15.2 Razviti pristupačne mehanizme informisanja za korisnike sa invaliditetom uključujući prevodioce za gestovni jezik;

15.3 Obezbediti osobama sa invaliditetom pristup svim službama i javnim servisima, uključujući i servise za vanredne situacije.

Pristupačnost u Zrenjaninu

Pristupačnost predstavlja jedan od osnovnih preduslova za jednako učešće svih građana, bez obzira na njihove fizičke, intelektualne ili senzorne karakteristike, u svim oblastima društvenog života. Ona obuhvata garantovanje pristupa fizičkom okruženju, javnim površinama, objektima, prevozu, uslugama, kao i obezbeđivanje pristupa informacijama i komunikacijama.

Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom predviđa obavezu organa lokalne samouprave da preduzimaju mere za stvaranje pristupačnog fizičkog okruženja za osobe sa invaliditetom. A kakvo je stanje u Zrenjaninu?

Istraživanje o pristupačnosti objekata u javnoj upotrebi u Zrenjaninu

Centar za razvoj civilnog društva je u februaru 2011. godine sproveo istraživanje o pristupačnosti objekata u javnoj upotrebi u Zrenjaninu. Na osnovu Zakona o pristupu informacijama od javnog značaja upitnik o pristupačnosti objekata poslan je na 62 adrese: institucija, javnih preduzeća, sudova, fakultet, ustanova za obrazovanje, kulturu i zdravstvenu zaštitu.

Upitnik je sadržao sledeća pitanja:

1. Da li vaša institucija/ ustanova ima rampu za pristup objektu za osobe sa teškoćama u kretanju i korisnike invalidskih kolica. Da li rampe zadovoljavaju propisane tehničke karakteristike – koliki je nagib rampe?
2. Koja je širina ulaznih vrata?
3. Da li postoje rukohvati?
4. Da li postoji horizontalno i vertikalno kretanje za osobe sa invaliditetom?
5. Da li u vašoj instituciji/ ustanovi postoji šalter? Koja je njegova visina?
6. Da li postoji toalet namenjen osobama sa invaliditetom?
7. Da li postoji korisnička signalizacija za osobe oštećenog vida i sluha?
8. Da li u vašoj instituciji/ ustanovi postoje osobe zadužene za asistenciju osobama sa invaliditetom? Da li te osobe znaju gestovni govor?
9. Da li postoji informacijsko-komunikacijski sistem, internet stranica i sl. koje mogu koristiti osobe sa invaliditetom?

Na osnovu dobijenih rezultata može se zaključiti da nijedna institucija od javnog značaja na teritoriji Grada Zrenjanina nema objekat pristupačan za osobe sa invaliditetom i osobe koje se otežano kreću.

Dobijeni odgovori nalaze se u sledećoj tabeli:

	Da li postoji rampa	Koliki je nagib rampe (%; stepeni)	Širina ulaznih vrata (cm)	Da li postoji rukohvat	Horizontalno i vertikalno kretanje	Da li postoji šalter	Visina šaltera (cm)	Da li postoji toalet prilagođen osobama sa invaliditetom	Da li postoji signalizacija za osobe oštećenog sluha i vida	Osobe za pomoć i gestovni govor	Informacioni komunikacijski sistem/ internet stranica
Gradska uprava	Da	8%	110	Ne	Ne	Da	120	Ne	Ne	Ne	Ne
Javno pravobranilaštvo	Ne	-	-	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Da ^{13 14}
Osnovni sud ¹⁵	Ne	-	186	Ne	Ne	Da	95	Ne	Ne	Ne	Ne
Opštinski sudija za prekršaje	Ne	-	162	Ne	Ne ¹⁶	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Zaštitnik građana	Ne	-	60	Da ¹⁷	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Republički fond za PIO	Da	25 st	175	Da	Ne	Da	100	Ne	Ne	Ne	Da ¹⁸
Poreska uprava Zrenjanin	Ne	-	200	Ne	Ne	Da	150	Ne	Ne	Da ¹⁹	Da ²⁰
Nacionalna	Da	20%	80 - 235	Da ²¹	Horizontalno	Da	125	Da ²²	Ne	Da	Ne

13 Internet stranica i e-mail koje mogu koristiti i osobe sa invaliditetom

14 Navedeni su dobijeni odgovori, CRCD nije proveravao da li su sajтови pristupačni

15 U istoj zgradi se nalaze i Viši sud, Privredni sud, Osnovno javno tužilaštvo i Više javno tužilaštvo

16 U zgradi postoji lift kojim se može doći do trećeg sprata gde se nalazi Prekršajni sud

17 Na stepeništu

18 www.pio.rs

19 Ne zna gestovni govor

20 Internet stranica koje mogu da koriste osobe sa invaliditetom

služba za zapošljavanje											
Policijska uprava Zrenjanin	Da ²³	45st	170 i 100	Ne	Lift ²⁴	Da	110 ²⁵	Ne	Ne	Ne	Da ²⁶
JP Direkcija za izgradnju i uređenje grada	Ne ²⁷	-	142	Da	Horizontalno	Da	100	Ne	Ne	Ne	Ne
JKP Čistoća i zelenilo	Ne	-	90	Ne	Ne	Da	95	Ne	Ne	Ne	Ne
JKP Vodovod i kanalizacija	Ne	-	234	Ne	Ne	Da	110	Ne	Ne	Ne	Da ²⁸
JKP Pijace i parkinzi	Ne	-	-	Da ²⁹	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
JP Gradska stambena agencija	Ne	-	2*60	Da ³⁰	Ne	Da	85	Ne	Ne	Ne	Ne
JKP Gradska toplana (više objekata)	Ne	-	147/ 160/ 71/ 91,5/ 158	Ne	Delimično horizontalno	Da	115/ 109/ 108	Ne	Ne	Ne	Ne

21 Na stepeništu

22 Na samom ulazu u zgradu toaleta postoji stepenik visine 0,06m, širina vrata na ulasku u zgradu i kabinu 0,85m

23 Postoji glavni ulaz namenjen licima sa invaliditetom gde ne postoji potreba za rampom jer je nivelacija visine 0, odnos ulica-objekat

24 Pristup 0-0, u mirovanju (ulaz-izlaz), u ravni sa etažama

25 Za osobe koje nisu u mogućnosti da koriste šaltere obezbeđeni su pisaci stolovi u kancelarijama

26 Stranica www.mup.gov.rs je dostupna svim korisnicima interneta

27 Objekat u ulici Rade Končara nema stepenika na ulazu

28 Sajt preduzeća

29 Na stepeništu

30 Na stepenišnim kracima

JP Radio Zrenjanin	Ne	-	172	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne	
JP Turistički centar	Ne	-	-	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne	
Centar za socijalni rad	Ne	-	200	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Da ³¹	Da ³²	
Narodni muzej	Da	20st	190 i 120	da	Ne	Da	120	Ne	Ne	Ne	Ne	
Gradska narodna biblioteka "Žarko Zrenjanin"	Da	30st	150	Ne	Horizontalno	Pultovi	75	Ne	Ne	Ne	Ne	
Istorijski arhiv	uputili nas da se obratimo Gradskoj upravi						Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Kulturni centar Zrenjanina	Ne	-	2x110	Ne	Horizontalno	Da	85 i 110	Ne	Ne	Ne	Ne	
Amat. pozorište "Mađac"	Ne poseduju svoje prostorije, ne mogu da odgovore									Ne	Ne	
Tehnički fakultet "Mihajlo Pupin"	Da	-	160 i 90	Ne	Ne	Da	104	Ne	Ne	Ne	Ne	
Muzička škola "Josif Marinković"	Ne	-	150	Da	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne	
Osnovna i srednja škola "9. maj"	Ne	-	150	Delimično	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne	
OŠ "Dositej Obradović"	Ne	-	80	Da ³³	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne	
OŠ "Đura Jakšić"	Ne	-	80	Da ³⁴	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne	
OŠ "Žarko Zrenjanin"	Ne	-	2*68	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne	
OŠ "Jovan Cvijić"	Ne	-	160	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne	
OŠ "Sonja Marinković" (3 objekta)	Ne	-	105/ 160/ 170	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne	

31 Jedan stručni radnik prošao je edukaciju za gestovni govor

34 Na ulazu

33 Na stepeništima

32 Internet stranica koja se može koristiti

OŠ "Servo Mihalj"	Ne	-	130	Da	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Predškolska ustanova (18 objekata)	Ne	-	-	-	Da/ Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Studentski dom "Mihajlo Prečić - dr Miša"	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Dom učenika srednjih škola "Angelina Kojić Gina"	Da	-	165	Da	Ne	Ne	-	Ne ³⁵	Ne	Da ³⁶	Ne
Apoteka Zrenjanin ³⁷	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Zavod za javno zdravlje	Da	8% (12st)	137	Ne	Horizontalno	Da	105	Ne	Ne	Ne	Ne
Gerontološki centar (objekti A, B i C)	A - Da B - Da C - Ne	A - 15st B - 10st	A - 190 ** B - 130	Ne	A i B - Da C - Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Opšta bolnica "Đorđe Joanović"											
Nova bolnica P+11	Da	-	2x80*	Da	Da	Da	110	Da	Ne	Ne	Ne
Interno odeljenje P+6	Da	-	2x70**	Ne	Da	Da	110	Ne	Ne	Ne	Ne
Psijhijatrija stacionar	Ne	-	2x80*	Ne	Horizontalno	Ne	-	Da ³⁸	Ne	Ne	Ne
Infektivno odeljenje	Da	13st	2x100*	Da	Horizontalno	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Dečije odeljenje	Da	6st	100+40*	Ne	Da	Da	90	Ne	Ne	Ne	Ne
Ginekološko odeljenje - stara zgrada	Da	15st	2x60*	Ne	Ne vertikalno	Da	80	Ne	Ne	Ne	Ne
Očno i kožno odeljenje	Ne	-	2x60*	Ne	Ne vertikalno	Da	80	Ne	Ne	Ne	Ne
Psijhijatrija - dnevna bolnica	Da	14st	2x100*	Na rampi	Horizontalno	Da	100	Ne	Ne	Ne	Ne
Biohemijska i mikrobiološka laboratorija	Da	-	2x80*	Ne	Ne vertikalno	Da	100	Ne	Ne	Ne	Ne

35 U toku je dogradnja Doma koja bi trebalo da bude završena do početka školske 2011/12, gde su predviđeni i toaleti za osobe sa invaliditetom u prizemlju objekta (odgovor iz februara 2011)

38 Na etažama stacionara

37 14 objekata u gradu i 15 u selima

36 Psiholog i medicinska sestra, ne poznaju gestovni govor

Patologija	Ne	-	2x80*	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Upravna zgrada	Ne	-	2x75*	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Računovodstvo	Ne	-	2x65*	Ne	Ne	Da	110	Ne	Ne	Ne	Ne
Dom zdravlja "Dr Boško Vrebalov"											
Stomatološka poliklinika	Ne ³⁹	-	130	Delimično	Ne	Da	120	Ne	Ne	Ne	Ne
Služba za zdrav. zaštitu žena, dece i omladine	Ne ⁴⁰	-	65+65	Da	Ne	Da	95	Ne	Ne	Ne	Ne
Specijalistička	Da	10%	100	Da	Da	Da/ne	60	Ne	Ne	Ne	Ne
Medicina rada	Da	10%	200	Da	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Služba hitne medic. pomoći	Ne	-	70	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
ambulanta I	Da	45%	100	Da	Ne	Da	105	Ne	Ne	Ne	Ne
ambulanta I A	Ne	-	75	Da	Ne	Da	100	Ne	Ne	Ne	Ne
ambulanta II	Ne	-	100	Da	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
ambulanta III	Da	10%	100	Da	Ne	Da	80	Ne	Ne	Ne	Ne
ambulanta IV	Da	10%	100	Da	Ne	Da	70	Ne	Ne	Ne	Ne
ambulanta V	Ne	-	90	Da	Ne	Da	110	Ne	Ne	Ne	Ne
ambulanta VI	Ne	-	100	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
ambulanta VII	Ne	-	90	Ne	Ne	Da	85	Ne	Ne	Ne	Ne
ambulanta VIII	Ne	-	100	Da	Ne	Da	110	Ne	Ne	Ne	Ne
ambulanta IX	Da	10%	110	Da	Ne	Da	65	Da	Ne	Ne	Ne
ambulanta IX A	Da	15%	60	Da	Ne	Da	90	Ne	Ne	Ne	Ne
ambulanta X	Da	10%	100	Da	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Aradac	Ne	-	100	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
B.Despotovac	Da	15%	100	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Belo Blato	Ne	-	70	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Botoš	Ne	-	70	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Elemir	Da	15%	70	Da	Ne	Da	75	Ne	Ne	Ne	Ne
Ečka	Ne	-	80	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Zlatica	Ne	-	80	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Jankov Most	Ne	-	70	Ne	Ne	Da	110	Ne	Ne	Ne	Ne
Klek	Ne	-	70	Ne	Ne	Da	70	Ne	Ne	Ne	Ne
Knićanin	Ne	-	70	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Lazarevo	Da	10%	90	Ne	Ne	Da	110	Ne	Ne	Ne	Ne
Lukićevo	Ne	-	100	Da	Ne	Da	110	Ne	Ne	Ne	Ne
Lukino Selo	Ne	-	90	Ne	Ne	Da	60	Ne	Ne	Ne	Ne
Melenci	Da	15%	90	Ne	Ne	Da	110	Ne	Ne	Ne	Ne
Mihajlovo	Ne	-	60	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Orlovat	Ne	-	80	Da	Ne	Da	110	Ne	Ne	Ne	Ne
Perlez	Ne	-	120	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Stajićevo	Ne	-	100	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Taraš	Ne	-	80	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Tomaševac	Ne	-	100	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
Farkaždin	Ne	-	80	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne

39 Pregledi i intervencije za osobe sa invaliditetom se obavljaju u ordinaciji stomatološke protetike koja se nalazi u prizemlju

40 Pregledi osoba sa invaliditetom obavljaju se u prostorijama Patrozažne službe koja se nalazi u prizemlju (dvorišni ulaz)

Čenta	Ne	-	100	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne	Ne
-------	----	---	-----	----	----	----	---	----	----	----	----

* Dvokrilna zaokretna

** Automatska

Pristupačnost u zvaničnim dokumentima

Lokalna samouprava je u prethodnom periodu više puta prepoznavala problem nepristupačnosti. U Planu razvoja socijalne zaštite opštine Zrenjanin (2008–2012 godina)⁴¹ definisan je problem: "Nejednake mogućnosti za učenje, razvoj i zapošljavanje ove društvene grupe⁴² jesu posledica fizičkih i društvenih barijera. Zrenjanin je još uvek nepristupačan grad za osobe sa invaliditetom." Obezbeđivanje pristupačnosti grada i naseljenih mesta postavljeno je kao jedan od operativnih ciljeva, a ključni međuciljevi su:

- 1) Obezbeđenje fizičkih dostupnog javnog prostora kroz kontinuirano delovanje u periodu implementacije plana razvoja socijalne zaštite.
- 2) Sprovođenje dodatnih konsultacija sa nevladinim organizacijama koje se bave problemima osoba sa invaliditetom za evidentiranje fizičkih barijera u javnom prostoru tokom prvih 2 kvartala u 2008 godini.
- 3) Izrada projektne dokumentacije za uklanjanje fizičkih barijera u javnom prostoru u poslednja 2 kvartala 2008 godine.
- 4) Evaluiranje učinaka izgradnje fizički dostupnog javnog prostora tokom prvog kvartala svake godine implementacije plana razvoja socijalne zaštite.

Izvod iz Akcionog plana (Aneks 1 Plana razvoja socijalne zaštite)

Prioritet	Operativni ciljevi	Aktivnosti	Dinamika					Postojeći resursi	Realizacija	Indikatori učinka za 2008.
			08	09	10	11	12			

⁴¹ Preuzeto sa <http://www.csr-zrenjanin.org.rs/>

⁴² Osobe sa invaliditetom

3. Osobe sa invaliditetom	1. Obezbeđivanje pristupačnosti grada i naseljenih mesta	1. Analiza stanja i planiranje aktivnosti										
		Okrugli sto na kojem će predstavnici udruženja OSI izneti svoje primedbe	X								CSR, NVO, Udruženja, mediji, predstavnici LS	Organizovan i održan okrugli sto
		Izrada projekta uklanjanja barijera		X							Direkcija za uređenje i izgradnju grada	
		Usvajanje projekta od strane LS		X							LS	
		2. Izvođenje projekta			X	X	X					

Na žalost, ne postoje podaci da su planirane aktivnosti (organizovanje okruglog stola, izrada, usvajanje i izvođenje projekta uklanjanja barijera) i realizovane.

U decembru 2010. godine Gradsko veće Zrenjanina usvojilo je Lokalni akcioni plan za pristupačnost čiji tekst navodimo u celini.

LOKALNI AKCIONI PLAN ZA PRISTUPAČNOST GRADA ZRENJANINA OD 2011. DO 2013. GODINE⁴³

Uvodna reč gradonačelnika

Zrenjanin je grad svih svojih građana. Često se misli da je pristupačnost tema koja se tiče samo osoba sa ograničenjima u aktivnostima jer su oni najvidljivija korisnička grupa izgrađenog okruženja i jedna od retkih koje se bore za poboljšanje u ovoj sferi. Međutim, interes svih nas je da stvorimo okruženje koje odgovara najširem mogućem broju stanovnika i u kojem se niko neće osećati marginalizovano.

⁴³ Preuzeto sa www.zrenjanin.rs

Mišljenja smo da bi pristupačnost zgrada, proizvoda i usluga trebalo da bude uzeta u obzir već na početku u fazi osmišljavanja. Postojeće zgrade takođe treba prilagoditi u skladu sa potrebama svih građana i građanki.

Zalažemo se za strategiju dizajna za sve koja ima za cilj da dizajn i sastav različitih objekata, okruženja, proizvoda i usluga učini pristupačnim i razumljivim, kao i upotrebljivim za svakog. Naš cilj je da izgradimo pristupačno okruženje što znači da želimo da živimo i radimo u okruženju koje uvažava ljudske potrebe.

Pristupačno okruženje treba da uvažava raznolikost korisnika, mora da bude bezbedno i zdravo, da bude funkcionalno i omogućava lako snalaženje i razumljivost.

Kada se uvode novine i želi da se promeni postojeća praksa uvek se postavlja pitanje troškova. Moramo reći da eventualni dodatni troškovi u kraćem roku mogu srednjoročno i dugoročno da se isplate. Treba da se setimo da pristupačnost čini gradove privlačnijim, kako za ljude koji u njima žive, tako i za potencijalne posetioce (jača lokalni turizam) i kompanije ili stručnjake koji traže pogodno okruženje za pokretanje posla.

Dizajn za sve je od opšteg interesa. Odgovornost za kvalitet života delimo svi, kako zainteresovani akteri tako i donosioci odluka koji imaju uticaja na razvoj, sprovođenje i praćenje politike i strategija.

Gradonačelnik
Dr Mileta Mihajlov

Dinamika izrade plana

U gradu Zrenjaninu se u proteklom periodu radilo na poboljšanju standarda pristupačnost u pogledu omogućavanja pristupnosti javnim površinama, institucijama i javnim preduzećima, obezbeđivanju nesmetanog i bezbednog korišćenja saobraćajnica u gradu postavljanjem osam zvučnih semafora i uklanjanjem (obaranjem) velikog broja ivičnjaka koji su predstavljali smetnju i onemogućavali kretanje licima u kolicima. Moramo istaći da se pristupačnosti javlja i u dokumentu *Plan razvoja*

socijalne zaštite opštine Zrenjanin gde je jedan od označenih operativnih ciljeva obezbeđivanje pristupačnosti grada i naseljenih mesta.

Kao logičan nastavak započetih operativnih zadataka grad Zrenjanin je u martu 2010. godina pristupio Mreži gradova i opština za sve, projektu koji sprovodi Centar Živeti uspravno iz Novog Sada zajedno sa partnerima Pokrajinskim zavodom za socijalnu zaštitu i Južnobačkim okrugom.

Gradonačelnik je Rešenjem obrazovao koordinacioni tim čiji je zadatak bio da izradi lokalni akcioni plan za pristupačnost. Tim je sastavljen od 6 imenovanih članova predstavnika javnih preduzeća i ustanova kao i nevladinog sektora.

Zadatak tima su bile sledeće aktivnosti: uraditi analizu situacije, odrediti ciljeve, osmisliti strategije, definisati akcije i resurse kako bi se sačinio kvalitetan akcioni plan.

Lokalni akcioni plan za pristupačnost je važan dokument koji grad donosi i koji treba da pomogne boljem rešavanju problema u ovoj oblasti na lokalnom nivou. Plan predstavlja početnu tačku za reorganizaciju oblasti planiranja kako bi se bliže odredile potrebe zajednice, a s druge strane ima za cilj da se promoviše uključenost svih društvenih grupa kako bi se osigurao i podigao kvalitet života građana grada Zrenjanina.

Ključno je bilo da izbor strateških ciljeva, specifičnih ciljeva i zadataka bude potkrepljen pouzdanim, tačnim i relevantnim informacijama. Stoga su članovi tima na osnovu prikupljenih podataka i informacija pripremili listu projekata koji bi ušli u Lokalni akcioni plan za pristupačnost i prosledili je na ponovni uvid i procenu ostalim lokalnim akterima. Pristigle sugestije i informacije su uzete u obzir i uvrštene u plan.

Od konsultanata Centra Živeti uspravno iz Novog Sada su dobijeni priručnici i korisne sugestije što je bilo od velike pomoći prilikom pisanja lokalnog akcionog plana.

Lokalni akcioni plan za pristupačnost grada Zrenjanina sadrži jedan strateški cilj i 7 specifičnih ciljeva :

STRATEŠKI CILJ: Povećanje nivoa pristupačnosti za sve građane

SPECIFIČNI CILJ 1: Doneti odluku na nivou grada Zrenjanina o budućoj primeni koncepta dizajna za sve prilikom izgradnje novih i adaptacije starih objekata, formiranja i uvođenja novih usluga kao i kod izmena već postojećih

SPECIFIČNI CILJ 2: Učiniti pristupačnim informacije prezentovane na sajtu gradske uprave

SPECIFIČNI CILJ 3: Učiniti pristupačnim uslužni centar

SPECIFIČNI CILJ 4: Obaranje ivičnjaka na teritoriji grada Zrenjanina

SPECIFIČNI CILJ 5: Uklanjanje trafika

SPECIFIČNI CILJ 6: Prilagođavanje objekata zdravstvene zaštite prema standardima pristupačnosti

SPECIFIČNI CILJ 7: Izrada planova za vrtiće i škole prema standardima pristupačnosti

Lokalni akcioni plan za pristupačnost grada Zrenjanina je rezultat saradnje između niza partnera koji su posvećeni poboljšanju pristupačnosti okruženja kao osnovni preduslov koji garantuje jednake prilike i puno učešće svih građana i građanki.

Opšti podaci

Grad Zrenjanin je privredni, kulturni, prosvetni, zdravstveni i sportski centar Srednjeg Banata. Grad čini grad Zrenjanin sa 14 mesnih zajednica i 22 naseljena mesta.

Zrenjanin se nalazi na teritoriji Banata u sastavu AP Vojvodine i Republike Srbije. Površina opštine Zrenjanin je 1.326 km² što iznosi oko 8,3% od cele površine AP Vojvodine i po tom kriterijumu, druga je po veličini opština u Republici. Površina opštine Zrenjanin je 1.326km², od toga na poljoprivrednu površinu otpada 84,8% površine (podaci iz 2005.godine).

Grad Zrenjanin je smešten na obalama reka Begej i Tisa. Geografski položaj je vrlo povoljan jer se nalazi blizu velikih centara Beograda od koga je udaljen od oko 70km i Novog Sada od koga je udaljen oko 50km. Na dobar geografski položaj utiče i blizina EU (udaljenost je oko 120km). Sve ovo čini Zrenjanin važnim tranzicionim centrom.

Grad Zrenjanin je multikulturalna sredina u kojoj živi preko 20 različitih naroda, narodnosti i etničkih grupa. Na teritoriji grada je u službenoj upotrebi srpski jezik i ćirilčno pismo, kao i jezici narodnosti mađarski, rumunski i slovački jezik i njihova pisma. Takođe, nastava u školama se osim na srpskom jeziku, izvodi i na mađarskom, rumunskom i slovačkom jeziku.

Stanovništvo grada je staračko - 15,12% stanovnika je mlađe od 15 a 35,07 % stanovnika je starije od 50 godina. U gradu Zrenjaninu živi 63.788 muškaraca i 68.263 žena (tj. 52% od ukupne populacije su žene). U svim

starosnim grupama do 39 godina, muškarci su zastupljeniji. U starosnoj grupi od 49 do 59 godina učešće muškaraca i žena je ujednačeno, a u svim ostalim starosnim grupama učešće žena je veće. Najveći broj stanovnika se nalazi u starosnoj grupi od 45 do 49 godina (8,6%).

Najveći broj stanovnika u okviru kategorije lica od 45-49 godina, ukupno 11.321 stanovnika, što predstavlja 8,6% stanovništva sa područja opštine. Statistički nalazi potvrđuju brojnost starije populacije i ovo treba uzeti u obzir kada se određuju ciljevi plana za pristupačnost.

Pitanje pristupačnosti je bilo važno pitanje za Zrenjanin, ali je u ovom akcionom planu ono obrađeno na sistematičniji i detaljniji način nego ranije. Iako su napravljeni pomaci u protekloj deceniji na planu pristupačnosti, neophodno je usvojiti standarde dizajna za sve kako bi se sistematično pristupilo njegovom uvođenju u svakodnevni život.

Članovi tima koji su radili na Lokalnom akcionom planu za pristupačnost:

1. Alma Ferhat, koordinator tima
2. Jelena Dragić, Gradska uprava Zrenjanin
3. Vladimir Panin, Udruženje slepih i slabovidih
4. Maja Drča, Centar za socijalni rad/ OSŠ "9.maj"
5. Tihomir Đurić, Udruženje paraplegičara Banata
6. Nenad Maksić, Direkcija za izgradnju grada Zrenjanina

Lokalni akcioni plan za pristupačnost Zrenjanin

STRATEŠKI CILJ 1. : Povećanje nivoa pristupačnosti za sve građane

SPECIFIČNI CILJ 1: Doneti odluku na nivou grada Zrenjanina o budućoj primeni koncepta dizajna za sve prilikom izgradnje novih i adaptacije starih objekata, formiranja i uvođenja novih usluga kao i kod izmena već postojećih

ZADATAK: U toku 2011.godine raditi na pripremanju uslova za donošenje odluke o primeni koncepta dizajn za sve

Aktivnosti	Period realizacije (od-do)	Indikator	Sredstvo verifikacije	Odgovorna institucija	Partneri	Izvori sredstava	
						Budžet	Drugi izvori
Kontaktirati sve predstavnike relevantnih institucija (javni sektor)	Januar - decembar 2011	Održani sastanci	Baza prikupljenih podataka, izveštaj o sastancima,	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika, Vojvodinaput, Centar živeti uspravno Lokalni NVO sektor		
Organizovati sastanak na temu univerzalnog dizajna i potrebe prilagodavanja postojećih i budućih objekata	Januar - decembar 2011	Organizovan sastanak	Izveštaj o sastanku, lista prisutnih	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika, Vojvodinaput, Centar živeti uspravno Lokalni NVO sektor		
Održati sastanak sa načelnicom gradske uprave	Januar - decembar 2011	Organizovan sastanak	Izveštaj o sastanku, lista prisutnih	LS			
Doneti odluku o primeni koncepta dizajna za sve	Septembar-decembar 2011. godine	Izneti predlo	Donešeno rešenje o odluci	LS			

STRATEŠKI CILJ 1. : Povećanje nivoa pristupačnosti za sve građane

SPECIFIČNI CILJ 2: Učiniti pristupačnim informacije prezentovane na sajtu gradske uprave

ZADATAK: uvođenje pristupačnih formata informacija na zvaničan sajt zrenjaninske gradske uprave

Aktivnosti	Period realizacije (od-do)	Indikator	Sredstvo verifikacije	Odgovorna institucija	Partneri	Izvori sredstava	
						Budžet	Drugi izvori
Sastanak sa IKT službom	Januar-december 2011	Organizovan sastanak, urađeni izveštaji sa održanih sastanaka	Izrađen plan o dopuni sajta	LS, Radna grupa, IKT	NVO, Konsultantske organizacije koje se bave pitanjima pristupačnosti		
Donošenje odluke o dopuni sajta	Januar-december 2011	Priprema odluke	Potpisana odluka	LS	NVO		
Uvođenje govornih vesti i informacija	Januar-december 2011	Početak radova	Izmenjen sajt	LS	NVO		
Raditi na daljnjem uvođenju standarda za web pristupačnost	Januar-december 2011	Organizovani sastanci tima za pristupačnost i IKT službe	Lista predloženih izmena, izmenjen sajt	LS	NVO		

STRATEŠKI CILJ 1. : Povećanje nivoa pristupačnosti za sve građane

SPECIFIČNI CILJ 3: Učiniti pristupačnim uslužni centar

ZADATAK: Otvoriti ulaz sa postojećom rampom koji vodi ka uslužnom centru

Aktivnosti	Period realizacije (od-do)	Indikator	Sredstvo verifikacije	Odgovorna institucija	Partneri	Izvori sredstava	
						Budžet	Drugi izvori
Doneti odluku o otvaranju vrata i postavljanju obezbeđenja	Januar - decembar 2011	Usvojena odluka	Rešenje ili zaključak o usvajanju odluke	LS	Zavod za zaštitu spomenika, Direkcija		

					Lokalni NVO sektor		
Tender za nabavku vrata	Januar - decembar 2011.	Završen tender, izabrana ponuda	Poziv za tender,	LS	Zavod za zaštitu spomenika, Direkcija Lokalni NVO sektor		
Postaviti obavještajne table na svim jezicima koji su u službenoj upotrebi i na Brajevom pismu	Januar - decembar 2011	Izrađena tabla	Postavljena tabla	LS	Zavod za zaštitu spomenika, Direkcija Lokalni NVO sektor		
Zamena postojećih vrata kliznim vratima sa automatskim otvaranjem	Januar - decembar 2011	Zamenjena vrata	Postavljena vrata	LS	Zavod za zaštitu spomenika, Direkcija Lokalni NVO sektor		

STRATEŠKI CILJ 1. : Povećanje nivoa pristupačnosti za sve građane

SPECIFIČNI CILJ 4: Obaranje ivičnjaka na teritoriji grada Zrenjanina

ZADATAK: U periodu 2011-2013 sistematski i u nekoliko faza prilikom planiranih i redovnih održavanja puteva implementirati standarde pristupačnosti kroz obaranje ivičnjaka

Aktivnosti	Perod relizacije (od-do)	Indikator	Sredstvo verifikacije	Odgovorna institucija	Partneri	Izvori sredstava	
						Budžet	Drugi izvori
Uspostavljanje kontakta sa Direkcijom	Januar -juni 2011	Urađeni izveštaji	Izveštaji sa sastanaka	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika, Centar Živeti uspravno Lokalni NVO sektor		

Određivanje standarda pristupačnosti koji se odnose na obaranje ivičnjaka	Juni 2011 –Juni 2012	Određeni standardi	Urađen dokument sa utvrđenim standardima	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika, Centar Živeti uspravno Lokalni NVO sektor		
Pravljenje liste prioriteta	Juni-decembar 2012	Napravljena baza podataka	Baza podataka prioriteta	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika, Centar Živeti uspravno Lokalni NVO sektor		
Organizovanje akcije obaranja ivičnjaka prema urađenoj listi	2012-2013	Početak radova na obaranju ivičnjaka	Oboreni ivičnjaci	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika, Centar Živeti uspravno Lokalni NVO sektor		

STRATEŠKI CILJ 1. : Povećanje nivoa pristupačnosti za sve građane

SPECIFIČNI CILJ 5: Uklanjanje trafika

ZADATAK: U periodu 2011-2013 sistematski i u nekoliko faza prilikom planiranih i redovnih održavanja puteva i trotoara implementirati standarde pristupačnosti kroz uklanjanje trafika koje su postavljene na neodgovarajućim mestima čim stvaraju prepreku u kretanju građana

Aktivnosti	Perod realizacije (od-do)	Indikator	Sredstvo verifikacije	Odgovorna institucija	Partneri	Izvori sredstava	
						Budžet	Drugi izvori
Pravljenje liste prioriteta	Januar – decembar 2012.	Sastanci, izveštaji, analize, fotografije, urbanistički planovi	Lista prioriteta, dobijena saglasnost	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika Lokalni NVO sektor		

Uspostavljanje kontakta sa Direkcijom	Januar – decembar 2012.	Izvedeni troškovi radova, plan lokacije za izmeštaj,	Dozvola, elaborat o izvodljivosti, troškovnik	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika Lokalni NVO sektor		
Donošenje odluke o izvođenju radova	Januar – decembar 2013.	Održan sastanak na temu donošenja odluke	Pripremljena odluka ili rešenje	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika Lokalni NVO sektor		
Uklanjanje i izmeštanje označenih trafika	Januar – decembar 2013.	Početak uklanjanja označenih trafika	Uklonjene trafike	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika Lokalni NVO sektor		

STRATEŠKI CILJ 1. : Povećanje nivoa pristupačnosti za sve građane

SPECIFIČNI CILJ 6: Prilagođavanje objekata zdravstvene zaštite prema standardima pristupačnosti

ZADATAK: U periodu 2011-2013 sistematski prilikom planiranih sanacija i redovnih održavanja zdravstvenih objekata implementirati standarde pristupačnosti kao što su: dogradnja rampi, rekonstrukcija unutrašnjeg prostora ovih objekata, ugrađivanje ručki na stepeništu i u toaletima.

Aktivnosti	Perod realizacije (od-do)	Indikator	Sredstvo verifikacije	Odgovorna institucija	Partneri	Izvori sredstava	
						Budžet	Drugi izvori
Uspostavljanje kontakata sa zdravstvenim ustanovama	Januar – decembar 2012.	Održani sastanci sa direktorima zdravstvenih	Izveštaj	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika, stručnjaci za pristupačnost, Lokalni NVO sektor		

Obilaženje zdravstvenih objekata	Januar – decembar 2012.	Evidencija obilazaka	Evidenciona lista, fotografije	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika, stručnjaci za pristupačnost, Lokalni NVO sektor		
Evidentiranje potreba	Januar – decembar 2012.	Pravljenje liste prioriternih škola za uređenje	Lista prioriteta	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika, stručnjaci za pristupačnost, Lokalni NVO sektor		
Izrada revizije pristupačnosti objekta	Januar – decembar 2013.	Izrađen dokument kojim se utvrđuju potrebne adaptacije objekta	Dokument revizije	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika, stručnjaci za pristupačnost, Lokalni NVO sektor		
Planiranje radova	Januar – decembar 2013.	Početak radova	Dobijene dozvole u odeljenju za urbanizam	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika Škole, vrtići, Lokalni NVO sektor		

STRATEŠKI CILJ 1. : Povećanje nivoa pristupačnosti za sve građane

SPECIFIČNI CILJ 7: Izrada planova za vrtiće i škole prema standardima pristupačnosti

ZADATAK: U periodu 2011-2013 sistematski prilikom planiranih i redovnih održavanja sanacija školskih i predškolskih objekata implementirati standarde pristupačnosti kao što su: dogradnja rampi na glavnim i sporednim ulazima u školske i predškolske objekte i rekonstrukcija unutrašnjeg prostora ovih objekata.

Aktivnosti	Perod realizacije (od-do)	Indikator	Sredstvo verifikacije	Odgovorna institucija	Partneri	Izvori sredstava	
						Budžet	Drugi izvori
Uspostavljanje kontakata sa školama	Januar - decembar 2012.	Održani sastanci sa direktorima škola i psihološko-pedagoškim službama	Izveštaj	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika, škole, vrtići, Lokalni NVO sektor		
Evidentiranje dece sa teškoćama u razvoju	Januar - decembar 2012.	Urađen obilazak škola	Evidenciona lista	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika škole, vrtići Lokalni NVO sektor		
Obilaženje škola	Januar - decembar 2012.	Pravljenje liste prioriternih škola za uređenje	Lista prioriteta	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika škole, vrtići Lokalni NVO sektor		
Pristupanje radovima	Januar - decembar 2013.	Početak radova	Dobijene dozvole u odeljenju za urbanizam	LS	Direkcija, Zavod za zaštitu spomenika škole, vrtići Lokalni NVO sektor		

Postojanje ovakvog strateškog dokumenta je neophodno kada se želi stvoriti okruženje pristupačno za sve građane, ali je nedovoljno. Skoro godinu dana nakon njegovog usvajanja nijedna od planiranih aktivnosti nije realizovana. Ukoliko se ne pristupi ozbiljno ostvarivanju predviđenih ciljeva, Lokalni akcioni plan za pristupačnost će biti tek još jedan od dokumenata koji nisu doneli nikakvo poboljšanje uslova života za građane. Ključno je, pre svega, da donosioci odluka budu posvećeni stvaranju pristupačnog okruženja, kao i da različiti činioci (korisnici, stručnjaci, civilni sektor) budu uključeni, da aktivnosti budu planirane, koordinisane i kontinuirane, te da se angažuju potrebni resursi (znanje i novac).

Inicijative u oblasti stvaranja pristupačnog okruženja

U Zrenjaninu je postojalo i više pojedinačnih inicijativa sprovedenih od strane udruženja osoba sa invaliditetom koje su rezultirale postavljanjem rampi na nekim javnim objektima i zvučnih semafora na nekoliko raskrsnica u gradu. Ovakve akcije su za svaku pohvalu i trebalo bi da budu podstrek lokalnoj samoupravi da preuzme odgovornost za sistematsko obezbeđivanje pristupačnosti objekata, usluga i informacija u korist svih građana.

Centar za razvoj civilnog društva je kroz kampanju *Zrenjanin – grad pristupačan za sve* želeo da okupi sve činioce relevantne za stvaranje pristupačnog okruženja (objekata u javnoj upotrebi, informacija i usluga) u skladu sa zakonskim rešenjima, postojećim standardima i, pre svega, potrebama građana. Organizovana je obuka o pristupačnosti za predstavnike udruženja građana i lokalne samouprave, kao i okrugli sto na kojem su učesnici⁴⁴ u razgovoru sa stručnjacima iz Centra Živeti uspravno pokušali da dođu do konkretnih rešenja i predloga.

Savet za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom aktivno se uključio u kampanju učešćem u aktivnostima, kao i organizovanjem predavanja o pristupačnosti i konceptu dizajn za sve za članove Saveta i predstavnike javnih ustanova i preduzeća. Na žalost, odziv učesnika bio je slab što još jednom potvrđuje da ova tema nije prepoznata kao značajna i da je neophodno kontinuirano informisati javnost o pozitivnim efektima koje pristupačno okruženje ima kako na pojedince tako i na celu zajednicu.

Zaštitnik građana Grada Zrenjanina reagovao je po predstavi građanke čija prava su bila ugrožena zbog nepristupačnosti objekta u javnoj upotrebi.⁴⁵

REPUBLIKA SRBIJA
AUTONOMNA POKRAJINA VOJVODINA
GRAD ZRENJANIN
ZAŠTITNIK GRAĐANA

44 predstavnici udruženja osoba sa invaliditetom, drugih udruženja, Zaštitnik građana, Saveta za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom, javnih ustanova, lokalne samouprave

45 Preuzeto sa <http://www.zrenjanin.rs/>

Broj : OMBP 9-11-1
Dana : 30.03.2011.godine
Zrenjanin
Pupinova broj 14

Vršilac dužnosti zaštitnika građana Grada Zrenjanina na osnovu člana 26. Odluke o zaštitniku građana («Službeni list opštine Zrenjanin» br. 10/2003 i «Sl.list Grada Zrenjanina» br. 24/2008) rešavajući po predstavi Branke Josifović iz Čente, radi povrede njenih prava od strane Doma zdravlja «Dr Boško Vrebalov» Zrenjanin, dana 30.03.2011. godine donosi sledeću

O D L U K U

1. MIŠLJENJA SAM da je Dom zdravlja «Dr Boško Vrebalov» Zrenjanin izvršilo povredu prava građanke Branke Josifović iz Čente jer je propuštanjem obaveze da izgradi prilaznu stazu za invalidna kolica pri ambulanti u Čenti učinilo nepravilnost povredom člana 16 Statuta Doma zdravlja «Dr Boško Vrebalov» Zrenjanin koji se odnose na omogućavanje korišćenja zdravstvene zaštite.
2. PREPORUČUJEM Domu zdravlja «Dr Boško Vrebalov» Zrenjanin da nepravilnost ispravi tako što će izgraditi pristupnu rampu pri ambulanti u Čenti i time omogućiti invalidnim licima pristup radi korišćenja zdravstvene zaštite.
3. OBAVEZUJE SE Dom zdravlja «Dr Boško Vrebalov» Zrenjanin da u roku od 15 dana od dana dostavljanja obavesti ovaj organ o merama koje je preduzeo u vezi datog mišljenja i preporuke, a u cilju otklanjanja povrede prava.
4. Ukoliko Dom zdravlja «Dr Boško Vrebalov» Zrenjanin u ostavljenom roku ne postupi u skladu sa mišljenjem i preporukom ili ne obavesti ovaj organ o preduzetim merama na otklanjanju povrede, ovaj organ će o tome obavestiti predsednika i zamenika predsednika Skupštine Grada, odnosno Gradonačelnika i zamenika Gradonačelnika, a protiv odgovornih lica će inicirati pokretanje prekršajnog ili krivičnog postupka.

O b r a z l o ž e n j e :

Dana 18.01.2011.godine, Branka Josifović iz Čente podnela je predstavku ovom organu. U predstavi navodi da je kao invalidno lice sprečena da

ostvaruje svoja prava iz zdravstvene zaštite, jer ne može da uđe invalidnim kolicima u ambulantu zbog toga što nema pristupne rampe koja bi joj to omogućila.

Dana 07.02.2011.godine ovaj organ otvorio je istragu protiv Doma zdravlja «Dr Boško Vrebalov» Zrenjanin. Dom zdravlja «Dr Boško Vrebalov» Zrenjanin je u roku od 15 dana odgovorilo ovom organu. U odgovoru navodi da je zahtev podnositeljice predstavke osnovan i da je potrebno obezbediti prilaze invalidnim licima objektima u kojima se pruža zdravstvena zaštita. Takođe se navodi da Dom zdravlja nema finansijskih sredstava, već da sredstva za takve namene treba da obezbedi osnivač zdravstvene ustanove.

U toku postupka utvrđeno je da Dom zdravlja «Dr Boško Vrebalov» nije pružio dokaze u cilju preduzimanja aktivnosti oko izgradnje pristupne rampe, iako je u odgovoru ovom organu tvrdio da su neke aktivnosti u tom smislu preduzete.

Kako bi se svim građanima i građankama omogućilo korišćenje zdravstvene zaštite, član 16. Statuta, predviđa delatnosti Doma zdravlja, po kojima je Dom zdravlja dužan da obavlja zdravstvenu delatnost za primarnu zdravstvenu zaštitu za teritoriju opštine Zrenjanin.

Pravilnikom o uslovima za planiranje i projektovanje objekata u vezi sa nesmetanim kretanjem dece, starih, hendikepiranih i invalidnih lica razrađuju se urbanističko-tehnički uslovi za planiranje prostora javnih saobraćajnih i pešačkih površina, prilaza do objekata i projektovanje objekata, kao i posebnih uređaja u njima, kojima se obazbeđuje nesmetano kretanje dece, starih, hendikepiranih i invalidnih lica. Objekti za javno korišćenje jesu bolnice, domovi zdravlja, škole, domovi za stare, poslovni objekti itd.

Zakon o planiranju i izgradnji takođe predviđa da se objekti visokogradnje za javne i poslovne namene moraju projektovati i graditi tako da osobama sa invaliditetom, deci i starim osobama omogućuju nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad.

U cilju otklanjanja povrede prava invalidnih lica Dom zdravlja «Dr Boško Vrebalov» bio je u obavezi da ukloni arhitektonske barijere i omogući svim pacijentima nesmetan pristup i kretanje u objektima Doma zdravlja.

Ovaj organ je svojim dopisom OMB 2/11-0 od 07.02.2011.godine obavestio predsednika Skupštine grada Zrenjanina o neophodnosti rešavanja problema invalidnih lica u Domu zdravlja «Dr Boško Vrebalov» Zrenjanin. Na osnovu člana 26.Odluke o zaštitniku građana Dom zdravlja «Dr Boško Vrebalov» Zrenjanin je dužno da u roku od 15 dana od dana dostavljanja obavesti ovaj organ o merama koje je preduzeo u vezi datog mišljenja i preporuke, a u cilju otklanjanja povrede prava građanke.

VD ZAŠTITNIKA GRAĐANA
Dragana Radlovački Grozdanov

Zaključak i preporuke

Centar za razvoj civilnog društva, polazeći od sledećih činjenica normativne i praktične prirode:

- da je radi ostvarivanja lične mobilnosti, socijalne inkluzije i jednakosti građana neophodno osigurati pristupačnost javnih objekata, informacija, usluga i proizvoda SVIM građanima
- da oko 40% populacije tokom celog svog života ili u jednom njegovom periodu ima specifične potrebe u pogledu pristupačnosti objekata, informacija, usluga i proizvoda (osobe sa invaliditetom, stari ljudi, roditelji s malom decom, hronični bolesnici, trudnice)
- da široko prihvaćeni evropski koncept *dizajna za sve* poštuje načela ljudske različitosti, bezbednog i zdravog okruženja, funkcionalnosti, univerzalne razumljivosti i estetske valjanosti rešenja pristupačnosti

- da pristupačno okruženje ne podrazumeva uvek unificirana rešenja između različitih lokalnih zajednica, ali da je poželjno da rešenja budu unificirana na nivou jednog grada
- da u Srbiji na nacionalnom nivou postoji zakonodavni okvir za pristupačnost kao i da je u Gradsko veće Zrenjanina 2010. usvojilo Lokalni akcioni plan za pristupačnost, a Skupština Grada formirala Savet za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom
- da je Zrenjanin uprkos ovim pomacima na normativnom i institucionalnom nivou još uvek nepristupačan grad za SVE svoje građane
- da od 62 javne ustanove u gradu Zrenjaninu samo 6 objekata ima prilaznu rampu koja zadovoljava standarde, dok su tek 2 javna objekta potpuno dostupna (samo po pitanju prilaznih rampi)
- da je stvaranje pristupačnog okruženja proces u kojem učestvuju svi: donosioci odluka, stručnjaci, civilno društvo, korisnici
- da je pristupačan grad mnogo privlačniji za turiste i investitore
- da pristupačnost često može da se obezbedi samo donošenjem određenih administrativnih odluka, bez izdvajanja posebnih novčanih sredstava
- da je naknadno prilagođavanje objekta i 30% skuplje od izgradnje objekta u skladu sa standardima pristupačnosti
- da je stvaranje pristupačnog okruženja, u skladu sa zakonskim odredbama i potrebama SVIH građana, obaveza lokalne zajednice

iznosi sledeće preporuke:

- da donosioci odluka u Gradu Zrenjaninu u sinergiji sa znanjem i drugim resursima korisnika, stručnjaka i civilnog sektora u naredne tri godine (2012-2015) budu delotvorno posvećeni ostvarivanju ciljeva definisanih u Lokalnom akcionom planu za pristupačnost
- da se i po isteku ovog perioda nastavi sa stvaranjem pristupačnog okruženja u Gradu Zrenjaninu
- da se u tom cilju za sve aktivnosti na ovom planu odrede i specifikuju sledeći elementi: period realizacije, indikatori, sredstvo verifikacije, odgovorna institucija, partneri, izvori i iznos sredstava
- da se u gradskoj upravi odredi odgovorna osoba/telo za koordinisanje svih aktivnosti na ostvarivanju pristupačnosti za SVE
- da u donošenje odluka o izgradnji pristupačnog okruženja budu uključeni i korisnici, odnosno različite grupe građana

- da se efikasno, racionalno, dosledno i transparentno radi na ostvarivanju pristupačnosti što podrazumeva sledeće elemente:
 - a. donošenje odluke na nivou grada Zrenjanina o budućoj primeni koncepta *dizajna za sve* prilikom izgradnje novih i adaptacije starih objekata, formiranja i uvođenja novih usluga kao i kod izmena već postojećih
 - b. da se u oblasti saobraćajne infrastrukture prema standardima pristupačnosti obezbedi pristup svim javnim prostorima (ulice, trgovi, stajališta, stanice), uključujući pristupačnost prevozu i prevoznim sredstvima kao i svim javnim objektima (uslužni centar gradske uprava, zdravstvene ustanove, pošte, škole, banke, sportski i objekti kulture)
 - c. da se u oblasti informacije i komunikacije obezbedi pristupačnost i unificiranje svih javnih informacija (pisanih/štampanih/zvučnih) u javnim objektima, horizontalna i vertikalna signalizacija u saobraćaju, informacije o prevozu, signali opasnosti, informacije na web sajtovima i drugo
- da se u procedurama javnih nabavki vodi računa o primeni standarda pristupačnosti
- da se građani redovno informišu o potrebama i značaju obezbeđivanja pristupačnog okruženja, kao i o rezultatima postignutim u stvaranju istog

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

364 - 053. 26/.29 (497.113 Zrenjanin)
711.4/.6 (497.113 Zrenjanin)

ZRENJANIN : grad pristupačan za sve / [urednik Alisa
Halak] . - Zrenjanin : Centar za razvoj civilnog društva ,
2011 (Zrenjanin : Dignet) . - 80 str. : ilustr . ; 20 cm

Tiraž 500 .

ISBN 978-86-910421-7-2

1. Халак , Алиса [уредник]

а) Особе са инвалидитетом – Јавни простори – Коришћење -
Зрењанин б) Зрењанин – Јавни простори

COBISS.SR-ID 268016135